

TÜRKİYE'DE KEMALİST BASININ GELİŞİM AŞAMALARI VE BİRİNCİ BASIN KONGRESİ (1935)

DEVELOPMENT STAGES OF KEMALIST PRESS IN TURKEY AND THE FIRST PRESS CONGRESS (1935)

Murat TURAN*

Geliş Tarihi/Received:13.12.2019

Kabul Tarihi/Accepted:24.06.2020

TURAN, Murat, (2020), "Türkiye'de Kemalist Basının Gelişim Aşamaları ve Birinci Basın Kongresi (1935)", Belgi Dergisi, C.2, S.20, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2020/II, ss. 2511-2535.

Öz

Mustafa Kemal, Millî Mücadele'yi yürütecek kadroları oluştururken aynı zamanda bu mücadeleye destek verecek Anadolu basınının kurulmasını da sağlamaya çalışmaktaydı. Ankara, Millî Mücadele'nin ana merkezi olarak belirlenince, Kemalist basının oluşum süreci asıl olarak burada şekillenmeye başlamıştı. Millî Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kemalist kadroları en fazla zorlayan konulardan biri, İstanbul basınının Ankara karşıtı eylemleriydi. Ancak 1925'te başlayıp 1927'de sonlanan Takrir-i Sükûn sürecinde, İstanbul basınının etkisi büyük oranda azalmıştı. Bu sürecin ardından Türkiye'de kültürel anlamda büyük bir değişim süreci başlamıştı. 1930'lardan itibaren daha da hızlanan bu süreçte, Türk basınının üstlenmesi gereken görevler de belirlenmişti. Kemalist yönetim, basın kuruluşlarının inkılâp prensiplerine, devletin siyasetine ve milletin ihtiyaçlarına uygun hareket etmesini, devlet ile bir arada ve uyum içerisinde çalışmasını istemekteydi. Millî Mücadele'ye ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait basın konusundaki deneyimler, 1931'de kabul edilen Matbuat Kanunu'nun içeriğini belirlemişti. 1931-1935 yılları, Kemalizm'in ideolojik ve kültürel olarak yerleşmeye başladığı dönemdi. Birinci Basın Kongresi, 1930'ların başından itibaren oluşan bütün bu gelişmelerin neticesi olarak ortaya çıkmış bir organizasyondur. Basın Genel Direktörlüğü ile gazeteciler arasında iş birliğinin elde edilmesini sağlamak, Türk basınının kültür yayma görevlerini yerine getirebilmesi için gereken şartları belirlemek, gazetecilik mesleğinin ilerleme yollarını saptamak amaçlanıyordu. Türkiye'nin ilk basın kongresi 1935'te Ankara'daki Dâhiliye Vekâleti konferans salonunda yapılmıştı. İstanbul, Ankara'ya göre matbaa ve gazeteler konusunda daha ileri konumdaydı ve kongre burada düzenlenebilirdi. Ankara'nın tercih edilme nedeni, Kemalist Türkiye'yi en iyi temsil eden mekân olmasıydı. Birinci Basın Kongresi'nin ilk gününden son gününe kadar yapılan bütün konuşmalarda, Millî Mücadele'yi sembolleştiren unsurlar ve Kemalist yönetime ait öğeler ön plana çıkarılmıştı. Kongreye devlet bürokrasisinin ve CHP yönetiminin katılımı yüksekti. Kongredeki konuşmalarda, Kemalist yönetimin basına değer verdiği ve bu sebeple Kemalizm'e ait ideallerin tanıtılması ve toplumun kültürel eğitiminin yükseltilmesi konusunda gazetelerin yardımcı olması istenmekteydi. Kongrede tartışılacak konuların tespit edilebilmesi için işbirliği, kültür ve meslek komisyonları kurulmuştu. Bu komisyonların hazırladığı raporlarda gazete sayfalarının azaltılması, doğru, ciddi habercilik yapılması, halkın aydınlatılması ve kaliteli gazetecilik anlayışının yerleştirilmesi talep edilmekteydi. Üç gün süren kongredeki görüşmelerde, Türk Basın Birliği'nin kurulması, gazeteler arasındaki sayfa yarışının durdurulması ve nicelik gazeteciliğinden nitelik gazeteciliğine geçilmesi gibi öneriler öne sürülmüştü. Alınan karar gereğince İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Trabzon'da Basın Birlikleri kurulmuştu. Bu birlikleri temsil edecek Türk Basın Birliği'nin kuruluşu ise 14 Temmuz 1938'de mümkün olabilmışti. Bu yıllar bütün dünyada ideolojik ayrışmaların yaşandığı dönemdi. Bütün devletler, ülke dışından gelecek saldırılara karşı kendi toplumunu koruma çabası içindeydi. Klasik liberalizmin zayıfladığı ve devlet otoritesini güçlendirilmeye çalışıldığı bu evrede, devletin müdahaleci yaklaşımı hayatın

*Dr., muratturan1923@hotmail.com., (<https://orcid.org/0000-0002-8908-5199>)

birçok alanında hissedilmektedir. Basın teşkilatları da aynı şekilde devletin bu tür denetleyici yaklaşımından etkilenmişti. Türkiye'ye dışarıdan gelecek her türlü ideolojik müdahale önlenmeye çalışılırken, aynı zamanda Türk basınının Kemalizm çizgisinde yayın yapması istenmekteydi. Türk basınının, sınıf farkı gözetilen devletlerdeki gibi partici ve ayırıcı olmadığı, kendini devrim ideallerine vermiş millî bir örgütlenme biçimi olduğu ifade edilmektedir. Basın teşkilatlarının, Kemalist rejimin kendisinden bekleyeceği görevleri yapabilecek şekilde teşkilatlanması amaçlanıyordu. Gazeteciliğin belirli kurallara ve ölçülere göre yapılması, devletin dış politikasına zarar verecek yayınlardan uzak durması bekleniyordu. Toplumun yaşam biçiminin ve kültürel yapısının yükseltilmesi konusunda, basınının Kemalist rejim ile birlikte hareket etmesi istenmekteydi. Bu çalışmada, Kemalist basının Millî Mücadele yıllarında başlayıp, Cumhuriyet döneminde süren gelişim aşamaları ele alınıp değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Cumhuriyet, Basın, Kemalizm, Tek parti yönetimi, CHP.*

Abstract

While establishing the staff for the execution and implementing the National Struggle, commonly known as War of Independence, Mustafa Kemal has been endeavoring for the constitution of the Anatolian press to provide support to this struggle. Upon recognizing Ankara as the heart of the National Struggle, the seeds of establishment process of Kemalist press have primarily been sown in there. The opposition actions of Istanbul press against Ankara have always been one of the most challenging aspects for the Kemalist staff during the National Struggle era and in the early years of the Republic. However, the influence of Istanbul press has substantially been diminished during the Takrir-i Sükûn (Maintenance of Order) process initiated in 1925 and ended in 1927. In the wake of this process, an extensive period of change has started in Turkey in cultural terms. In this process which has been accelerated as of 1930s, the duties and tasks required to be undertaken by the Turkish press have also been contemplated. Kemalist government has been aspiring the press organizations to act in compliance and accordance with the principles of reforms, politics of the state and the requirements of the nation as well as endeavoring side by side in harmony with the state. Experiences regarding the press gained through the National Struggle and the early years of the Republic have also contemplated the content of the Law on Press enacted in 1931. Years between 1931 and 1935 have become the era in where Kemalism has started to take seep into Turkey both in ideological and cultural terms. The First Press Congress was an organization emerged as a consequence of these entire developments experienced since 1930s. Ensuring cooperation and collaboration between the Directorate General of Press and the journalists, determining the requirements and conditions required for the Turkish press to fulfill its duties on diffusion of culture and identifying the route of progression for the profession of journalism have been endeavored and aimed accordingly. The first press congress of Turkey has been held in 1935 at the conference hall of Ministry of Interior based in Ankara. In fact, Istanbul has always been in much more advanced position than Ankara in terms of printing houses and newspapers and therefore the congress could have been organized here. However, the motive behind preferring Ankara was that it was the ideal location to represent Kemalist Turkey in the best manner. The components symbolizing the National Struggle and the factors underlining the Kemalist government have been brought into the forefront in all the speeches performed starting from the first day of the First Press Congress until the last day. The level of participation from state bureaucracy and the administration of CHP (Republican People's Party) was high in the congress. It has been mentioned at the congress, during the speeches that Kemalist government had a high opinion of press and due to that they have been asked to collaborate in promoting the ideals of Kemalism and increasing the cultural awareness of the society. Commissions of collaboration, culture and profession have been established to identify issues to be discussed at the congress. It has been requested to reduce the pages of newspapers, to make accurate and serious journalism, to enlighten the public and to adopt and internalize a high quality journalism approach in the reports drawn up by these commissions. Suggestions such as the establishment of the Turkish Press Association, ceasing the competition between the newspapers in relation with the page numbers and transition to qualitative journalism rather than quantitative journalism have been made in the discussions of the congress which lasted for three days. Press Associations have been established in Istanbul, Ankara, Izmir, Adana and Trabzon as the result of the decisions taken. However, within the realms of possibility, the establishment of the Turkish Press Association, representing these associations, has been actualized on July 14, 1938. These were the times when ideological divergences have been experienced all over the world. The entire states were in an effort to protect their own society against attacks from outside the country. The

interventionist approach of the state has been felt in many areas of life in this phase, where classical liberalism was weakened, and the state authority was tried to be strengthened. Likewise, press organizations were influenced by this type of control approach of the state. Turkish press has been expected to perform newspaper publishing in line with the ideology of Kemalism while trying to prevent any kind of ideological interference to Turkey from abroad. It was stated that the Turkish press was not partisan and discriminator, as in the states that make class distinction, but a form of national organization that has dedicated itself to the ideals of revolution. It has been aimed to organize the press organizations in such a manner that they could have performed the duties expected by the Kemalist regime. Journalism has been expected to be performed according to certain rules and criteria and to avoid publications that could have jeopardized the foreign policy of the state. In order to improve the life style and cultural structure of the society, the press has been expected to collaborate with the Kemalist regime. In this study, the development stages of Kemalist press starting from the early years of National Struggle and developing in the Republican period shall be approached and evaluated accordingly.

Keywords: *Republic, Press, Kemalism, Single-Party rule, CHP (Republican People’s Party).*

Giriş

1935’te düzenlenen CHP’nin Dördüncü Büyük Kurultay’ında kabul edilen parti programında, Kemalizm tanımına yer verilmiş ve Türk Devrimi’nin başlangıcından itibaren yapılan bütün işlerin ve amaçlanan bütün esasların Kemalizm prensipleri olduğu belirtilmişti. Kemalist basının kuruluş evresi aynı şekilde Türk Devrimi’nin başlangıcı olan Millî Mücadele’ye dayanmaktaydı. Millî Mücadele basını bu dönemde, harekete destek verenler ve karşı çıkanlar şeklinde iki gruba ayrılmıştı: İkdam, Vakit, Hukuk-u Beşer, Öğüd, *Yeni Gün, İleri, Yeni Dünya, Akşam, Yeni Adana, Albayrak, Ahali, Açık Söz, Sadâ-yı Hakk, İzmir’e Doğru, Emel, İstikbal, Tasvîr-i Efkâr, Babalık, Varlık, Tercüman-ı Hakikat* gazeteleri, Kemalist önderlerin yanında yer alan yayınlardı. *Alemdar, Ferda, Türkçe* İstanbul, İrşad, *Peyam-ı Sabah, Serbesti, Aydede* gibi yayınlar ise İstanbul Hükümeti’ni destekliyordu. Mustafa Kemal, Millî Mücadele’yi yürütecek kadroları oluştururken, aynı zamanda bu kadrolarla beraber hareket edecek Anadolu basınına oluşturmaya çalışmaktaydı. 14 Eylül 1919’da İrade-i Milliye, 10 Ocak 1920’de *Hakimiyet-i Milliye* gazetesini kurmuştu. Bu dönemde İstanbul’da çıkan birçok gazete, Millî Mücadele aleyhinde sert içerikli yazılara yer veriyor, Millî Mücadele yöneticilerini İttihatçılık, Bolşeviklik, dinsizlik ve eşkıyalıklarla itham ediyordu. İstanbul’un İtilaf Devletleri tarafından 16 Mart 1920’de işgal edilmesiyle birlikte, Ankara Hükümeti’ne yakın çizgide yer alan az sayıdaki gazeteci Ankara’ya davet edilmiş ve kısmen başarılı olunmuştu. Ankara merkezli Kemalist basının şekillenmesi ise 6 Nisan 1920’de Anadolu Ajansı’nın kuruluşundan sonra hızlanmıştı. 6 Mayıs 1920’de alınan kararla birlikte İstanbul ile yapılacak her türlü yazışma yasaklanmış ve İstanbul’dan gelecek gazeteler iade edilmişti. 7 Haziran 1920’de Matbuat Umum Müdürlüğü’nün kuruluşu ile birlikte basın *çalışmaları daha düzenli hale gelmiş* ve Millî Mücadele’nin sonuna kadar önemli katkısı olmuştu.

Millî Mücadele’yi yürüten Birinci Meclis, 1923’ün Nisan ayında seçim kararı alarak kendini feshetmişti. Yeni Meclis, 11 Ağustos 1923’te yeni çalışmalar için hazırlık yapmaktaydı. *İleri, İkdam, Vatan, Tanin, Tevhid-i Efkâr* gibi gazetelerde, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda yapılacak değişiklikler ve Cumhuriyet sisteminin Türkiye için uygun olup olmadığı konusu tartışılmaya başlanmıştı. Reisicumhur seçilecek kişinin aynı zamanda Meclis ve Halk Fırkası Başkanı olup olamayacağı, başkanlık sisteminin mi yoksa Fransız sisteminin mi benimseneceği gibi konular ele alınmaktaydı. *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde yer alan haberde, Halk Fırkası’nın farklı gruplara ayrıldığı, Amerikan, Fransız ve Türk modeli Cumhuriyeti

savunanlar şeklinde bölündüğü yazılıyordu. Tanin gazetesinden Hüseyin Cahid (Yalçın) ise Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yapılması düşünülen değişiklikler konusunda halka bilgi verilmediğini ifade ediyordu. Hüseyin Cahid *Tanin*'deki yazısında, Cumhuriyet rejimine geçilirse, Mustafa Kemal'in hem Fırka reisi hem de Reisicumhur görevine gelmesinin hatalı olacağını ve memlekete zarar vereceğini öne sürüyordu. Hüseyin Cahid'e göre Mustafa Kemal bütün vatanın hürmet ettiği bir kurtarıcı iken, diktatörlük mevkiine çıkarıldığı gün bütün maneviyatını kaybedebilirdi. Vatan gazetesinden Ahmet Emin (Yalman) "Gazi Paşa Hazretlerine Maruzat" başlığını taşıyan açık mektup yayımlayıp, fırkacılığın memlekete büyük zararlar verdiğini ve fırka reisliğinin Mustafa Kemal'in itibarına zarar vereceğini ifade etmekteydi. *Tevhid-i Efkâr* gazetesinden Velid Ebuzyiya, Mustafa Kemal'in Reisicumhur seçilmesi halinde tarafsız kalmasını istiyor, milletin huzurunun sağlanması için Cumhuriyet fikrinden vazgeçmesini öneriyordu. Bu tartışmalara, Kemalist kadroya yakın çizgide yer alan *Yeni Gün* ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazeteleri de katılmıştı. Mustafa Kemal ise bu tartışmaların Cumhuriyet ile sonuçlanmasını sağlayacaktı. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Meclis Başkanına verdiği yetkiye dayanarak, 27 Ekim 1923'te Ali Fethi Bey'in (Okyar) başkanlığındaki hükümetin istifasını istemişti. Yeni hükümetin hızlı biçimde kurulabilmesinin ancak Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yapılacak bir değişiklik ile giderilebileceğini savunmuş ve neticede 29 Ekim'de Cumhuriyet'in ilan edilmesinin önünü açmıştı.¹

A- Millî Mücadele Sonrası İstanbul Basını

Cumhuriyet'in ilanını İstanbul gazetelerinin büyük çoğunluğu olumlu karşılamıştı. Ancak sonraki günlerde *Tevhid-i Efkâr*'dan Velid Ebuzyiya rejim karşıtlığını açıkça gösterirken, *Tanin*'den Hüseyin Cahid ve *Vatan*'dan Ahmet Emin, Cumhuriyet'in ilanında acele edildiğini yazmaktaydı. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda Reisicumhura geniş yetkiler verildiği ve hatta diktatörlük yetkilerine sahip olduğu ifade ediliyordu. İstanbul basını, Rauf Bey'i (Orbay) ve halife Abdülmecid Efendi'yi ön plana çıkarmaya çalışıyordu. İstanbul'da bulunan Rauf Bey ile yapılan görüşmeler *Vatan* ve *Tevhid-i Efkâr* gazetelerinde yayımlanıyordu.² Rauf Bey'in bu gazetelerde, Cumhuriyet'in ilanını beklenmedik bir durum olarak tanımlaması gerçeği yansıtmıyordu. Çünkü Amasya Genelgesi, Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi, Heyet-i Temsiliye, Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi gelişmelere bakıldığında, Cumhuriyet'e giden sürecin aşamalı olarak ilerlediği görülmektedir. Rauf Bey'in ve gazetecilerin asıl olarak karşı çıktıkları konu Cumhuriyet'in ilan edilmesi değil, Mustafa Kemal'in Reisicumhur seçilmesiydi.

İstanbul basını ile Kemalist önderler arasında yaşanan sorunlardan biri de Hint Müslümanlarının liderlerinden Ağa Han ve Emir Ali'nin halifelik ile ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa'ya ve İsmet Paşa'ya yazdıkları mektubun henüz daha devlet yetkililerinin eline geçmeden İstanbul basınında yayımlanmasıydı. Mektupta dünya Müslümanları için halifelikğin öneminden bahsedilmekte ve halifelikğin kaldırılmaması istenmekteydi. Bu konu Meclis gündemine taşınmış ve 8 Aralık 1923'te yoğun biçimde tartışılmıştı. İsmet Paşa bu şahısların, İngilizlerin yönlendirmeleriyle hareket ettiklerini ve bu mektubu yayımlayanların Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na göre suç işlediklerini ileri sürerek, İstanbul'da bir İstiklal Mahkemesi kurulmasını teklif etmişti. Alınan karar neticesinde İstanbul'da bir İstiklal Mahkemesi kuruldu. İstiklal Mahkemesi bir beyanname yayımlayarak, "*Cumhuriyet'in mevcudiyetine ve esasatına karşı hareket ve teşebbüse cür'et edenlerin şiddetle cezalandıracağını*" duyurdu. Mahkeme, 10 Aralık 1923 ile 5 Şubat 1924 tarihleri arasında

1 Hasan Türker, "İlanından Önce Cumhuriyet Tartışmaları", *Toplumsal Tarih*, Kasım 1998, s.4-13.

2 Hasan Türker, "İlanından Sonra Cumhuriyet Tartışmaları", *Toplumsal Tarih*, Aralık 1998, s.38-45.

görev yaptı. *Tanın’den Hüseyin Cahid, İkdam’dan Ahmet Cevdet, Tevhid-i Efkâr’dan Velid Ebuuziya* yargılandı.³ Ağa Han ve Emir Ali’nin mektuplarını yayımlayan veya haber yapan gazeteciler beraat etti. Kemalist yönetim ile İstanbul basını arasında yaşanan bu gerginliklerin sonlandırılması ve işbirliğinin sağlanması amacıyla, 5 Şubat 1924 tarihinde İzmir’de bir toplantı düzenlendi. Mustafa Kemal burada yaptığı konuşmada, İstanbul basınının Cumhuriyet’e destek vermesi gerektiğini şu sözlerle dile getirmekteydi:

“...Türkiye matbuatı milletin hakikî sada [ses] ve iradesinin tecellîgâhî [görünen yeri] olan Cumhuriyet’in etrafında çelikten bir kale vücuda getirecektir. Bir fikir kalesi, zihniyet kalesi. Erbabı matbuattan bunu talep, Cumhuriyet’in hakkıdır. Bugün milletin samimî olarak müttehid [birleşmiş] ve mütesânid [dayanışmacı] bulunması zaruridir. Umumun selâmeti ve saadeti bundadır. Mücadele bitmemiştir. Bu hakikati milletin kulağına, milletin vicdanına lüzumu gibi îsâlde [ulaştırılmasında] matbuatın vazifesi çok ve çok mühimdir...”⁴

İstanbul basını ile yaşanan bütün sorunlara rağmen, Cumhuriyet’in ilk yıllarında basınla ilgili her hangi bir düzenleme yapılmamıştı. Hatta 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu’nda “*matbuat, kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftiş, muayeneye tabi değildir*” maddesine yer verilmişti. 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Antlaşması gereğince bir genel ilan edildiğinde, Millî Mücadele yıllarında itilaf güçlerinin desteğiyle hareket eden ve milliyetçi direnişlerin karşısında yer alan 150 kişi bu aftan muaf tutulmuştu. Mustafa Kemal’in 1 Haziran 1924’de onayladığı bu 150 kişilik listede, mütareke döneminin gazetecileri de yer almaktaydı: *Türkçe İstanbul* gazetesi sahibi Sait Molla, *Serbesti* gazetesi sahibi Mevlânzade Rifat, İzmir’de *Müsavat* gazetesi sahibi Hafız İsmail, *Aydede* gazetesi sahibi Refik Halid, *Bandırma’da Adalet* gazetesinin sahibi Ali Sami, *Edirne’de Temin* gazetesi sahibi Mir Mustafa, *Köylü* gazetesi sahibi Ferit, *Alemdar* gazetesi sahibi Refi Cevat ve yazarı Pehlivan Kadri, *Adana’da Ferda* gazetesi sahibi Fanizade Ali İlmi, *Balıkesir’de İrşad* gazetesi sahibi Ömer Fevzi, *Halep’te Doğru Yol* gazetesi sahibi Hasan Sadık ve *Köylü* gazetesi sahibi Refet.⁵ Bir yıl sonra başlayan Şeyh Sait İsyanı sonrasında çıkarılan Tahriri Sükûn Kanunu ile birlikte, “*irticaa ve isyana ve memleketin nizamı içtimaisini ve huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlâlê bais bilumum teşkilât ve tahrikât ve teşvikat ve teşebbûsat ve neşriyatı hükûmet, Reiscumhur’un tasdiki ile resen ve idareten mene mezun*” ediliyor ve böylece olaylarda etkisi olduğu düşünülen gazeteciler de sorumlu tutuluyordu.⁶

Tahriri Sükûn Kanunu’nun Meclis’teki görüşmeleri sırasında üzerinde en fazla durulan konu bu kanunun Teşkilatı Esasiye Kanunu’na aykırı hükümler taşıdığı ve basın özgürlüğünü ortadan kaldıracığı yönündeydi. Bu konudaki en sert tartışma, dönemin Müdafaa-i Milliye Vekili Recep Bey (Peker) ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası lideri Kâzım Paşa (Karabekir) arasında yaşanmıştı. Kâzım Paşa yaptığı konuşmada, “*bizim endişemiz böyle elastiki ve böyle her şeye cezb edilebilir ve istenildiği şekle sokulabilir bir kanunla, hakk-ı hürriyeti tahdid etmemek içindir*” derken, Recep Bey ise İstanbul basınına, “*Cumhuriyet binasını yıkmak isteyen hainleri teşvik etmekle*” suçluyor ve Kâzım Paşa ve çevresindeki isimlerin öteden beri İstanbul basını ile beraber hareket ettiklerini ileri sürüyordu. Tartışmalar

3 İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları), Cilt:1, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara, 2015, s.11.

4 Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.170.

5 Orhan Koloğlu, *Türk Basını, Kuvayı Milliye’den Günümüze*, 70. Yılında Cumhuriyet Basını, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.53.

6 *Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt:6*, No:89, Kanun No:578, Başvekâlet Neşriyat Müdürlüğü, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1934.

sırasında söz alan Tokat mebusu Mustafa Bey (Süsoy) ve Kozan mebusu Ali Saip Bey (Ursavaş), Erzurum’da yayımlanan *Albayrak* gazetesinin olağanüstü durumlar nedeniyle Kâzım Paşa tarafından 1921’de kapatılmasını hatırlatmıştı.⁷ Görüldüğü üzere, Kemalist yöneticilerin hafızasında Millî Mücadele basınının sergilediği yıpratıcı faaliyetler oldukça canlıydı. Recep Bey’in konuşması bu sebeple oldukça sertti:

“...Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri’ne der-hatır ettiririm ki; bundan küçük adetlerle sayılabilecek bir zaman evvel kendilerinin de mensup olduğu Halk Fırkası hakkında ve hatta bugün kendilerinin de mensup olduğu Büyük Millet Meclisi’nin hakkında ne söylemişler ve ne söylemektedirler? Aynı matbuat bu Meclis’e ‘Satılmışlar Meclisi’ dememişler midir ve bu şekilde bağırmamışlar mıdır? Aynı matbuat bu Meclis’in şeref ve haysiyeti ile oynamıyor mu? Efendiler! Bu matbuat her gün senin ve benim ve memleketin hayatı olan devletin haysiyetini satıp para kazanıyorlar. Bunu şahsi bir izzet-i nefis sahibi sıfatıyla söylemiyorum, bir devletin hayatı üstünde titreyen hassasiyetimle söylüyorum...”⁸

Takrir-i Sükûn Kanunu, Meclis’teki görüşmeler neticesinde 22 ret oyuna karşılık, 122 oy ile kabul edilmişti. Bu olağanüstü dönem, 1927’de Takriri Sükûn Kanunu’nun sona ermesine kadar sürdü. Bu süreçte *Tevhid-i Efkâr*, *İstiklâl*, *Son Telgraf*, *Sebilürreşat*, *Vatan*, *Vakit* ve *Tanin* gibi gazeteler ile *Aydınlık*, *Orak Çekiç* gibi sol yayınlar kapatıldı. Hüseyin Cahid, Zekeriya Sertel ve Cevat Şakir sürgüne gönderildi. Kapatılan gazetelerin yerini ise Ankara’ya yakın bir isim olan Mahmut Soydan’ın çıkardığı *Milliyet* gazetesi ile Nazım Özbay tarafından çıkarılan *Son Saat* gazetesi aldı.⁹ Kemalist yöneticiler devrimci eylemlerine her defasında karşı çıkan ve tepkileriyle işlerin hızını yavaşlatmaya çalışan basın teşkilatını istemiyor, rejimin karşısında değil, yanında yer alabilecek basının oluşmasını istiyordu.

1928 yılını, Türkiye’nin kültürel dönüşümünde radikal kararların alındığı, yeni bir evrenin başlangıcı olarak görmek gerekir. 1 Kasım 1928’de Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun yayımlanmıştı. Cumhuriyet’e devreden nüfus içerisinde okur yazarlık oranı oldukça düşüktü. 1927 nüfus sayımına göre 13.648.000 nüfuslu Türkiye’de okuryazar olanların sayısı 1.111.000 civarındaydı. Bu kanun ile birlikte okur yazarlık oranının yükseleceği düşünülmekteydi. Kanunun ikinci maddesinde “*bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburi*” olduğu ifade edilmişti. Okur yazarlık oranının düşük olduğu bir toplumda gazetelerin satış oranı da düşüktü ve bu sebeple sermayeleri azdı. 1 Ocak 1929’a kadar bütün resmî dairelerde ve özel kuruluşlarda Latin harflerinin kabul edilmesi zorunlu olmuştu. Oysaki basın yayın kuruluşlarının devlet desteği olmadan üretimlerini yenileyip, Latin harflerine geçmeleri mümkün değildi.¹⁰ Bu konu Meclis’e taşınmış ve 27 Mart 1930 tarihinde kabul edilen kanun ile birlikte basın yayın kuruluşlarına devlet yardımının yapılmasına karar verilmişti. 1929 tarihinden itibaren çıkmakta olan gazetelerin sahiplerine üç sene müddetle Maliye Vekilliği bütçesinde prim verilecekti. Primin verilmesi ise gazetelerin aralıksız çıkmalarına bağlıydı. Kapanan gazetelerin primleri kesilecekti.

7 İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları), s.250-264.

8 İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları), s.263.

9 Koloğlu, *age.*, s.63.

10 1928’de Latin harflerine geçilmesiyle birlikte, gazete ve dergilerin yeni alfabe ile basılması zorunlu olmuştu. Bu değişiklik gazeteler açısından satış kaybına neden olmuş ve bazı gazeteler kapanma noktasına gelmişti. Gazeteler düşen satışlarını arttırmak için promosyon yöntemini kullanmıştı. İlk kampanyalar daha çok kültürel içerikliken, zamanla eğlence daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştı. Promosyonlarla ilgili tartışmalara son verebilmek amacıyla, 1931 tarihli Matbuat Kanunu’nda çekiliş ve piyangoların yasaklanmasıyla ilgili maddeye yer verilmişti. Bkz. Nuray Özdemir, “Yeni Türk Alfabeti’nin Kabulü Sonrasında Türkiye’de Gazete Promosyonları”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:14, Sayı:28, Güz 2018, s.135-162.

Haftada bir çıkanlara 1/6, haftada iki çıkanlara 1/3, haftada üç çıkanlara 1/2 oranında prim verilecekti. Gazetelerin dört sayfa çıkması gerekiyordu. İki sayfa çıkan gazetelere, sınıflarına göre % 30 daha az prim verilecekti.¹¹ Devletin verdiği bu destek neticesinde, basın yayın kuruluşları daha modern ve yeni teknik donanımlar elde ederken, aynı zamanda Kemalist yönetim ile basın kuruluşlarının yakınlaşması sağlanmaya çalışılmaktaydı.

B- Kemalist Basının Mekânı Olarak Başkent Ankara

Millî Mücadele kazanıldıktan sonra İstanbul basını ile görüşmek ve yaşanan sorunları azaltabilmek amacıyla, 16 Ocak 1923’te İzmit’te bir toplantı düzenlendi. Mustafa Kemal’in önderliğinde düzenlenen bu toplantıya, İstanbul mebusu Adnan Bey (Adivar), Halide Edip Hanım (Adivar), *Vakit*’ten Ahmet Emin Bey (Yalman), *Tevhid-i Efkâr*’dan Velid Bey (Ebüzziya), İleri’den Suphi Nuri Bey (İleri) ve Kılıçzâde Hakkı Bey (Kılıç), İkdâm’dan Yakup Kadri Bey (Karaosmanoğlu), *Tanin*’den İsmail Müştak Bey (Mayokan) ve *Akşam*’dan Falih Rifki Bey (Atay) katılmıştı. Yeni dönemde hükümet merkezinin neresi olacağı konusu da konuşulmuştu. Mustafa Kemal’e göre Millî Mücadele, Ankara üzerinden yönetilmisti ve devletin merkezi yine Ankara olmalıydı:

*“...Bu memlekette çalışmak isteyenler ve bu memleketi idare etmek isteyenler memleketin içine girmeli ve bu zavallı milletle aynı şerâiti [şartları] yaşamalı ki, ne yapmak lâzım geleceğini ciddi surette hissedebilsin. Bir insan Ankara’da başka türlü düşünür, İzmir’de, İstanbul’da başka türlü düşünür, Paris’te büsbütün başka türlü düşünür. Binâenaleyh onun için merkez-i hükümetin Anadolu’da olması lazım gelir. Orada çalışmak lazımdır...”*¹²

Ankara bu dönemde Cumhuriyet’in simgesel şehriydi. Kemalist kadrolar rejimle birlikte hareket edecek basını oluşturmaya çalışırken, bunu mümkün olduğunca Ankara üzerinden inşa etmeye çalışılmaktaydı. Mustafa Kemal, 1 Kasım 1925’te Meclis’te yaptığı konuşmada, Cumhuriyet’in kendi basınına kurması gerektiğinden söz etmekteydi:

*“...Muhakkaktır ki, Cumhuriyet devrinin kendi zihniyet ve ahlâkiyatıyla mütehallî [donanmış] matbuatını yine ancak Cumhuriyet’in kendisi yetiştirir. Bir taraftan geçmiş devirler evrak-ı matbuasının [gazeteleri] ve müntesiplerini [ilgilileri] gayr-i kabil-i islâh olanları [düzeltmesi mümkün olmayanlar] nazarı millette taayyün [belirirken] ederken, diğer taraftan Cumhuriyet matbuatının temiz ve feyizli sahası ittisâ [genişlemiş] ve itilâ [yükselmış] etmektedir. Büyük ve necîb [soylu] milletimizin yeni hayat-ı mesai ve medeniyetini teshil [kolaylaştıracak] ve teşcî [cesaret verecek] edecek; işte ancak bu yeni zihniyetteki matbuat olacaktır...”*¹³

Kemalist yönetimin amacı Ankara’da güçlü bir basın teşkilatı kurmaktır. Ancak Ankara başkent kimliği taşımasına rağmen, matbaa konusunda yeterli imkânlarla sahip değildi. Bu nedenle birçok gazete yine İstanbul’da yayımlanıyordu. Muğla mebusu Yunus Nadi Bey’in (Abaloğlu) Millî Mücadele döneminde Ankara’da çıkarmaya başladığı *Yeni Gün* gazetesi, 1924’ten sonra *Cumhuriyet* adıyla İstanbul’da yayımlanmaya başlamıştı. Siirt mebusu Mahmut Bey (Soydan) tarafından 1926’da çıkarılan *Milliyet* gazetesi de aynı şekilde İstanbul’da yayımlanıyordu.¹⁴

11 *Resmî Gazete*, No:1575, Sayı:1457, 27 Mart 1930.

12 Arı İnan, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1982, s.39.87.

13 *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:1*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.355.

14 Hükümete destek veren kısa ömürlü gazeteler de mevcuttu. Bunlardan biri Muhittin Birgen’in çıkardığı *Halk* gazetesiydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mevlüt Çelebi, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Sıradışı Bir Gazete: Halk Gazetesi”, *Türk Basın Tarihi, Cilt:II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s.1167-1198.

Türkiye'nin ilk basın kongresi 1935'te Ankara'daki Dahiliye Vekâleti konferans salonunda yapılmıştı. Aslında en büyük matbaalar ve gazeteler İstanbul'daydı ve kongre burada düzenlenebilirdi. Ankara'nın tercih edilmesinin nedeni, bu şehrin Kemalist Türkiye'yi en iyi temsil eden mekân olmasıydı. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul'daki matbaa teşkilatının Ankara'ya yeterince aktarılmadığını söylemek gerekir. 1950'ye kadar Ankara'da yayımlanan süreli yayınların sayısı son derece düşüktü: 1923-1929 arasında yayın sayısı 95, 1930-1939 arasında 160, 1940-1949 arasında 214, 1950-1959 arasında 671 adetti. 1923-1950 döneminde Ankara'da çıkan günlük, haftalık ve aylık gazeteler şunlardı: *Hâkimiyeti Milliye* [1934'ten sonra *Ulus*], Mustafa Kemal (1920), *Tan*, İbrahim Hıfzı (1923), *Ankara*, Falih Rıfki Atay (1936), *Ankara Gazetesi*, Talat Mustafa (1927), *Ankara Haftası*, Namık Edip (1934), *Ankara Havadisleri*, N.H. Çandarlı (1936), *Ankara Postası*, Murat Sertoğlu (1944), *Vatan*, Ahmet Emin Yalman (1940).¹⁵

Ankara'da yayımlanan gazete ve dergilerin dışındaki eserlerin büyük çoğunluğu resmî yayınlardı.¹⁶ Kemalist rejimin ideolojik açıklamasını yapmaya çalışan iki grubun yayını olan *Ülkü* ve *Kadro* dergileri de aynı şekilde Ankara'da yayımlanıyordu. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından 1931'de yayımlanan dört ciltlik *Tarih* kitabı ve yine aynı yıl çıkan *Yurt Bilgisi Notlarından*, *Vatandaş İçin Medenî Bilgiler* adlı eser Ankara'da hazırlanıp, İstanbul'daki Devlet Matbaası tarafından basılmıştı. Ankara'daki yayınların adeti İstanbul'a göre çok daha düşüktü. Ancak Ankara merkezli Kemalist yayın politikasının,

15 Ankara'da yayımlanan süreli yayınların ilk 30 yıllık sayısal dağılımı şöyleydi: 1923'te 10, 1924'te 10, 1925'te 18, 1926'da 14, 1927'de 14, 1928'de 16, 1929'da 12, 1930'da 10, 1931'de 10, 1932'de 18, 1933'te 14, 1934'te 14, 1935'te 16, 1936'da 12, 1937'de 16, 1938'de 18, 1939'da 18, 1940'da 17, 1941'de 8, 1942'de 11, 1943'de 22, 1944'de 21, 1945'de 22, 1946'da 19, 1947'de 33, 1948'de 33, 1949'da 29, 1950'de 27, 1951'de 41, 1952'de 66, 1953'de 97 adet. Bkz. *Ankara'da Yayımlanan Süreli Yayınlar Kaynakçası (1923-2015)*, (Hazırlayanlar: Bülent Yılmaz, Nermin Aşar, Tolga Çakmak, Yasin Yazıcı), Vekam Yayınları, Ankara, 2016, s.1-30.

16 *Askeri Divan-ı Temyiz Kararları*, Müdafaa-i Milliye Vekâleti, 1928; *Askeri Fabrikalar Mecmuası*, Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, 1933-1948; *Askeri Mecmua*, Genel Kurmay Başkanlığı, 1933; *Askeri Yargıtay Kararları*, Askeri Yargıtay, 1948; *Bayındırlık İşleri Dergisi*, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1936-1943; *Belediyeler Dergisi*, 1935; *Betke ve Haberler Servisi*, Basın Genel Direktörlüğü, 1935-1936; *Devlet Gelirleri Bülteni*, Maliye Bakanlığı, 1923-; *Devlet Şurası Kararları Dergisi*, Devlet Şurası, 1937-; *Donanma Dergisi*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1934-; *Genel Buyruklar Aylığı*, Gümrük ve İhisarlar Vekâleti, 1935-1941; *Adliye Vekâleti Tamimler Mecmuası*, Adliye Vekâleti, 1928-1941; *Ali İktisat Meclisi Raporları*, Ali İktisat Meclisi Umumi Kâtipliği, 1931; *Ankara Meteoroloji Bülteni*, Başvekâlet Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü, 1938-1941; *Gümrük Mecmuası*, Maliye Vekâleti, 1926-1928; *Halk*, Maarif Vekâleti Talim Terbiye Heyeti, 1929-1931; *Haritacılar Mecmuası*, Harita Müdürlüğü, 1933; *İdare Dergisi*, Dahiliye Vekâleti, 1928; *İktisat Vekâleti Mecmuası*, İktisat Vekâleti, 1924-1931; *İktisat ve Tasarruf*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1931-1936; *İstatistik*, Posta ve Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü, 1932-1936; *İstihbarat Bülteni*, İhisarlar Umum Müdürlüğü, 1934-1938; *Jandarma Mecmuası*, Jandarma Komutanlığı, 1925; *Maarif Vekâleti Tebliğler Mecmuası*, Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü, 1926; *Maden Tetkik Arama Enstitüsü Yayını*, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, 1936; *Maliye Mecmuası*, Maliye Bakanlığı, 1937-; *Nafia Dergisi*, Nafia Vekâleti, 1934-; *Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete*, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 1927; *Tamimler Mecmuası*, Adliye Vekâleti, 1928-1942; *TBMM Kanunlar Dergisi*, TBMM Kanunlar ve Kararlar Dairesi, 1923-; *Temyiz Kararları*, Adliye Vekâleti İhsanîyet ve Mudavenat-ı Kanuniye Müdüriyeti, 1925-1928; *Terbiye*, Milli Talim Terbiye Heyeti, 1927-1931; *Tercüme*, Milli Eğitim Vekâleti Tercüme Bürosu, 1940-1966; *Ticaret Vekâleti Mecmuası*, 1924-1928; *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1938-; *Yargıtay Kararları*, Yargıtay, 1924-; *Yıllık İstatistik Bülteni*, Devlet İstatistik Enstitüsü, 1929-; *Yüksek Ziraat Enstitüsü Dergisi*, Yüksek Ziraat Enstitüsü, 1939-; *Ziraat Vekâleti Mecmuası*, Ziraat Vekâleti Neşriyat Müdüriyeti, 1924-1925; *Belleten*, Türk Tarih Kurumu, 1937-; *Aydın Tarihi*, Matbuat Umum Müdürlüğü, 1923-; *Köy Enstitüleri Dergisi*, Hasanoğlu Köy Enstitüsü, 1945-1946; *Türk Arkeoloji Dergisi*, Maarif Vekâleti Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1933-; *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Mülkiye Mektebi Talebe Cemiyeti, 1931-1957; *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1942; *Ankara Üniversitesi Haftası*, 1942-1973; *Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası*, 1948; *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1943.

1931’den itibaren Türkiye’deki bütün basın kuruluşlarını etkisi altına aldığını söylemek mümkündür.¹⁷

C- Matbuat Kanunu’nun Kabul Edilmesi (1931)

12 Ağustos 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması aynı zamanda basın camiasının canlanmasını sağlamıştı. *Son Posta*, *Hizmet*, *Halkın Sesi*, *Yeni Asır*, *Serbes Cumhuriyet* gibi gazeteler yeni fırkaya destek vermekteydi.¹⁸ Halk Fırkası’na yakın çizgide yer alan *Cumhuriyet*, *Akşam* ve *Hakimiyeti Milliye* gazeteleri ise rejimin tehlikede olduğunu ifade eden yazılara yer veriyordu. Bu dönemde hükümet aleyhindeki yayınların en belirginini Arif Oruç’un *Yarın* gazetesi idi.¹⁹ Arif Oruç, CHF iktidarını yolsuzluk yapmakla suçlamakta, enflasyonun yüksek olmasından şikâyet etmekte hatta hükümete yakın gazetecileri hedef almaktaydı.²⁰ Rejime ve hükümete yönelik ağır ithamları nedeniyle çeşitli defalar ceza almış ve gazetesi kapatılmıştı.²¹ Basın kuruluşlarının bu süreçte karşılıklı atışması, rejim tartışmasının başlaması ve toplumsal gerilimlerin artması nedeniyle Fethi Bey, 17 Kasım 1930’da fırkasını kapatma kararı almıştı.

Bu dönemde yaşanan diğer bir önemli gelişme, 23 Aralık 1930’da yedek subay Kubilay’ın Menemen’de gerici gruplar tarafından öldürülmesiydi. Bu olay hükümet tarafından “*Cumhuriyet aleyhinde şumüllü bir tertip*” olarak tanımlanmıştı. Askerî ve idarî önlemlerin yanı sıra basına yönelik yeni kararların alınması gerektiği de tartışılmaya başlanmıştı. Tartışmalar 1931’in ortalarına kadar sürdü. Bu arada 10 Mayıs 1931’de CHF’nin Üçüncü Büyük Kongresi düzenlendi. Bu kongreye kadar, CHF tüzüğü’nün işaret ettiği şekilde yani kongre tarafından kabul edilen bir program mevcut değildi. Fırkanın kuruluşundan önce 8 Nisan 1923’te “*Dokuz Umde*” olarak tanımlanan bir beyanname yayımlanmış ve bu beyanname fırkanın ilk programı olarak kabul edilmişti. Oldukça kısa olan bu beyanname sadece temel ilkeleri kapsamaktaydı.²² 1927’de düzenlenen kongrede yayımlanan “*Umûmî Riyaset Beyannamesi*” ise modern anlamda bir program olmamasına rağmen, yine de 1931’de düzenlenen kongreye kadar fırkanın programı olarak kabul edilmişti. Beyannamenin program manası taşıdığı, Mustafa Kemal tarafından da kabul edilmekteydi:

17 Tek parti döneminde en yüksek tirajlı yayınlar İstanbul’da yayımlanıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rifat N. Bali, “Tek Parti Döneminde Gazete Tirajları”, *Tarih ve Toplum*, Mayıs, 2002, Sayı:221, s.18-19.

18 Serbest Cumhuriyet Fırkası’na kamuoyu desteğini arttırmak amacıyla, İzmir’de *Serbes Cumhuriyet* adında bir gazete yayımlanıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Uyar, “Serbes Cumhuriyet Gazetesi”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:95, Kasım 1991, s.46-50; Hakkı Uyar, “Serbes Cumhuriyet Gazetesi Üzerine Bazı Düşünceler ve Tek Parti Yönetiminin Kurulması”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:102, Haziran 1992, s.50-52.

19 Mete Tunçay, *Tek Parti Yönetimine Yurtdışından Muhalefet Eden Bir Yayın Organı, Arif Oruç’un Yarın’ı (1933)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

20 “Zavallı Türk Matbuatı, gazeteciler için yatağı yorganı daima hazır bulundurmak, çamaşırları bavulda tutmaktan başka çare var mı?”, *Yarın*, 13 Mayıs 1931; “Yunus Nadi’den sonra, Falih Rıfkı’nın hakaretine tahammül edilemez! İzzeti nefislere karşılıklı hürmet edilmesi bilinmelidir! Yoksa sonuna kadar öğretiriz!”, *Yarın*, 27 Haziran 1931.

21 Arif Oruç, 1933’te yurtdışına çıkmış ve Bulgaristan’da dergi ve gazete çıkarmaya başlamıştı. Yurtdışından Türkiye aleyhindeki yazılarına devam etmiş, 150’likler ve Ermeni Taşnak Komitesi üyeleri ile yakınlık kurmuştu. Türk hükümetinin talebi üzerine sınır dışı edilmiş ve Yugoslavya’ya gitmişti. 1937’de Türkiye’ye dönmüş, yargılanıp beraat etmişti. Bkz. Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2011, s.99-104.

22 Zafer Toprak, “Halk Fırkası’nın Kuruluş Evresi: ‘Halkçılık Programı’ ve 1923 Nizamnamesi”, *Toplumsal Tarih*, Sayı:213, Eylül 2011, s.20-29.

“Esasen hep beraber üzerinde yürüdüğümüz yol malûmdur. Mesai ve faaliyet tarzımızın esasları fırkamızın programında ve bilhassa dört sene evvel Büyük Kongremizin tasvibine iktiran eden umumî riyasetin program beyannamesinde vazıhtır.”²³

Kemalist yönetim, 1927’de düzenlenen kongreden evvel bir fırka programı hazırlığı yapmış ancak çeşitli nedenlerle bunu gerçekleştirememiştir.²⁴ Bu sebeple 1931’deki kongreden önce daha kapsamlı bir program hazırlığı başlatılmıştır.²⁵ Hatta yurtdışındaki partilere ait tüzük ve programlar temin edilip, TBMM Matbaası’nda basılmıştır.²⁶ Kemalist yöneticiler 1931’deki Kongreden güçlenerek çıkmıştır. Kemalizm’in temel ilkeleri olan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık ve Laiklik ilkeleri 1927’de düzenlenen CHF kongresinde kabul edilmiştir.²⁷ 1931’deki kongrede ise Devletçilik ve İnkılâpçılık ilkeleri kabul edilmiş ve böylece Kemalizm’in temel prensipleri toplu halde tanımlanmıştır.

Kubilay’ın öldürülmesi olayının ardından başlayan basın kanunu tartışmaları, 1931’deki Kongreden sonra yeniden başlamıştır. 4 Temmuz 1931’de Fazıl Ahmet Bey (Aykaç), Ahmet Süreyya Bey (Örgeevren) ve Ahmet İhsan Bey (Tokgöz) tarafından Meclis Başkanlığı’na bir önerge verilmiştir. Önergede gazeteciler konusunda hükümetin ne gibi tedbirler aldığı açıklanması istenmiştir.²⁸ Hükümet adına söz alan Başvekil İsmet Paşa, bu konunun öncelikle Meclis’te tartışılmasının daha faydalı olacağını ifade etmiştir. İlk sözü alan Ahmet Süreyya Bey burada yaptığı konuşmada, Meclis’te tartışılan konunun *“bütün bir memleket huzur ve emniyetini münselip kılmaya çalışan şeni bir düşmanlık, sefil, menfur bir hıyanet, hakikî inkılâp ve Cumhuriyet hainliği meselesi”* olduğunu vurgulamıştır. Mazhar Müfit Bey (Kansu) ise Cumhuriyet yöneticilerini *“Kemalist mektebin evlatları”* olarak tanımlayıp, Kemalistlerin basın üzerindeki kontrol gücünü arttıracığından söz etmiştir. Ziya Gevher Bey (Ziya Gevher Etili) İstanbul’daki bazı gazetecileri Millî Mücadele döneminde Ankara Hükümeti’ni suçlayan Ali Kemal’e benzetmekteydi. Ali Saip Bey (Ursavaş) bu gazetecileri, II. Meşrutiyet döneminin önemli isimlerinden biri olan Sait Molla ile aynı çizgide değerlendirmekteydi: *“onlar Meşrutiyeti yıkmak istiyorlardı, bunlar ise Cumhuriyeti yıkmak istiyorlar.”²⁹* Bütün konuşmalardan sonra hükümet adına söz alan İsmet Paşa, propagandanın yirminci yüzyılın başlıca silahlarından biri olduğunu, basın hürriyetinin daha fazla önem kazandığını ve bu sebeple tehlikesinin de o derece arttığını, basın hürriyetinin millî vasıtalarından biri olduğunu, basın olmadan halk idaresinin olamayacağını ancak basın hürriyetine zarar vermeyen ve basının gücünden istifade edecek kanunların yapılması gerektiğini ifade etmiştir.³⁰

4 Temmuz’da Meclis Başkanlığı’na verilen önerge, 25 Temmuz 1931’de yasalastı. Böylece Cumhuriyet döneminin ilk Matbuat Kanunu kabul edilmiş oldu.³¹ 68 maddeden oluşan kanunun maddelerine bakıldığında, basının yoğun biçimde denetleneceği

23 Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Cilt: IV, (Açıklamalı Dizin İle), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.465.

24 Murat Turan, *CHP Yönetiminin Dünya Partileriyle İlişkileri -Yaklaşım, Yöntem ve Tercihler- (1923-1950)*, Libra Yayınları, İstanbul, 2017, s.142.

25 Fırka programı konusundaki hazırlıklar basına da yansımıştır: “Kırklar Heyetinde Neler Görüşülüyor?”, *Cumhuriyet*, 15 Kanunusani 1931; “CHF’nda Yeni Bir Nizamname Yapıldı”, *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1931; “Halk Fırkası Merkez Teşkilâtı Tevsi Olunacak”, *Milliyet*, 19 Şubat 1931; “H.F. Kendine Program Yapmaya Başladı”, *Yarın*, 23 Mart 1931; “Halk Fırkasının Programında Yapılacak Tadilat”, *Akşam*, 23 Mart 1931.

26 Turan, *age.*, s.141.

27 *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, 15 Teşrinievvel 1927’de İnikat Eden Cümhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongrasının 22 Teşrinievvel 1927 Tarihli İçtimanda Müzakere ve Kabul Edilmiştir*, 1927, s.3-4.

28 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dördüncü Devre, 21. İnikat, 4 Temmuz 1931.

29 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dördüncü Devre, 22. İnikat, 5 Temmuz 1931.

30 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dördüncü Devre, 22. İnikat, 5 Temmuz 1931.

31 *Resmî Gazete*, No:1881, Sayı:1867, 25 Temmuz 1931.

anlaşılmaktadır. Gazete ve dergi çıkarmak isteyen kişilerin Millî Mücadele, Cumhuriyet ve inkılâplar aleyhinde bulunmamış, işgal altında düşman emellerine hizmet eden yayın yapmamış ve her hangi bir mahkeme tarafından mahkûm edilmemiş olması gerekmektedir. Gazeteci olabilmek için Türk olmak, yüksekokullardan veya lise ile buna eşdeğer diğer bir okuldan mezun olmak gerekiyordu. Gazetelerin uymak zorunlu olduğu kurallar da belirlenmişti: hükümetin iç ve dış siyaseti aleyhinde ve memleketin genel siyasetine dokunacak yayın yapılmayacak, kanunun maddelerini dikkate almayan gazete veya dergiler en büyük mülkiye memurunun emri ile kapatılacak, kadınların ana olmak hususundaki fikrî temayülünü zayıflatacak yayınlardan kaçınılacak, aile mevcudiyetini ve aile kurmak esasını sarsacak yayınlara yer verilmeyecek, ahlaka aykırı müstehcen resimleri içeren yayınlar toplatılacak, intihar vakaları mahallinin en büyük zabıta memurundan izin alınmaksızın yayınlanmayacak, intihar edenlerin ve intihara teşebbüs edenlerin resimleri basılamayacak, padişahçılığı, hilafetçiliği ve komünistliği özendiren yayınlar yapılamayacak, Türk ve yabancı yazarların bilimsel, edebi ve felsefi eserleri dışında toplumun ahlakî duygularına dokunabilecek haydutluk, hırsızlık ve cinayet konulu yayınlar basılmayacak, yabancı bir memlekette çıkan gazete ve dergilerin yurda sokulması resmî makamların izni ile mümkün olabilecekti. Bütün bu kurallara uymayan görevliler ağır para cezasına veya hapis cezasına çarptırılacaktı.³²

Kemalist yönetim, geçmiş yıllardaki basın deneyimlerinin de etkisi ile bütün basın kuruluşlarını denetim altına almak ve devlet otoritesini yerleştirmek niyetindeydi.³³ Matbuat Kanunu’nun kabul edilmesiyle birlikte, basının belirli bir çizgide faaliyet yapması sağlanırken, Türkiye’nin yurtdışındaki siyasetini zora sokacak yayınların yapılması da önlenmekteydi. Bu dönemin en büyük gazeteleri *Cumhuriyet*, *Milliyet* ve *Ulus* idi. Bu gazetelerin sahipleri Yunus Nadi, Mahmut Soydan ve Falih Rıfkı Atay, Meclis’te milletvekilliği yapan isimlerdi. Bu isimler bir anlamda basının Kemalist çizgide hareket etmesini sağlıyordu. Kemalizm’in resmîyet kazanması ancak Mayıs 1935’te düzenlenen CHP’nin Dördüncü Büyük Kurultayı’nda kabul edilen programa, Kemalizm kavramının dahil edilmesiyle mümkün olabilmisti.³⁴ Mayıs 1935’te düzenlenen Birinci Basın Kongresi ise gazeteciler ile yöneticilerin yakınlaşmasını sağlayan en önemli aşamalardan biriydi.

1931 ile 1935 yılları arasında Kemalizm konusunda o güne kadar pek de yapılmamış olan bir tartışma zemini oluşmuştu. Gerçi 1920’li yıllarda Kemalist kavramı hem Batılı yazarlar hem de İstanbul basını tarafından, Mustafa Kemal ve etrafındaki kadroyu tanımlamak için kullanılmıştı. Ancak Kemalizm kavramının yaygın olarak kullanılmaya başlandığı dönem, 1930’ların başına rastlamaktadır. Ahmet Cevat Emre’nin *Muhit* dergisinde, Ali Naci Karacan’ın *İnkılâp* gazetesinde ve Mahmut Esat Bozkurt’un *Anadolu* gazetesindeki yazılarında, Kemalizm kavramı ele alınmaya başlanmıştı. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin 1931’de yayımladığı *Tarih* kitabının dördüncü cildinde, Kemalizm tanımına yer verilmişti. 1932’de çıkmaya başlayan *Kadro* dergisi, Kemalizm’in konusunda en fazla yazının yer aldığı yayındı. Şevket Süreyya Aydemir, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İsmail Hüsrev Tökin,

32 *Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt:12, No:1881, Sayı:1867, 25 Temmuz 1931, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1931.*

33 Matbuat Kanunu 25 Temmuz 1931’de yasaladıktan sonra birçok gazetenin yayın hayatına son verildi. Ancak taşradaki bazı gazetelerin yayımlanmaya devam ettiği hatta CHF’li bayiler tarafından dağıtımına destek verildiği yönünde bilgiler Ankara’ya kadar ulaşmıştı. CHF Kâtibiumumisi Recep Bey (Peker), Fırka teşkilatına gönderdiği 8 Eylül 1931 tarihli yazıda bu tür yayınların dağıtımına engel olunmasını istemekteydi. Bkz. *Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilâtına Umumî Tebligatı (Mayıs 1931’den Birincikânun 1932 nihayetine kadar), Cilt:1, Hakimiyeti Millîye Matbaası, 1933, Ankara, s.149.*

34 *CHP Programı, Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır, Mayıs 1935, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.1-2.*

Burhan Asaf Belge ve Vedat Nedim Tör gibi yazarlar, Kemalizm'e sosyal ve ekonomik bir içerik kazandırmaya çalışmaktaydı. Ancak bu durum CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in tepkisini çekmiş ve derginin yayımlanması bizzat kurucuları tarafından sonlandırılmıştı. Recep Peker tarafından desteklenen Ülkü dergisi ise 1933'te çıkmaya başlamış ve uzun süre yayın hayatını sürdürmeyi başarabilmişti.³⁵ Bu dönemde Kemalizm'in ideolojik çerçevesini temellendirmeye çalışan kitaplar da hazırlanmıştı.³⁶ Diğer taraftan tek parti yönetimine eleştirel yaklaşan ve yazılarında devrim, demokrasi, diktatörlük, devletçilik, ulusçuluk, kapitalizm ve emperyalizm gibi kavramları ele alan yayınlar da çıkmaya başlamıştı: Hüseyin Cahid Yalçın'ın *Fikir Hareketleri*,³⁷ Ahmet Ağaoğlu'nun *Akın*'ı,³⁸ İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun *Yeni Adam*'ı bu dönemde faaliyete başlayan yayınlardı.

Matbuat Kanunu'nun kabul edildiği 1931 ile Birinci Basın Kongresi'nin düzenlendiği 1935 yılları arasında, Kemalist modernleşmeye ait köklü çalışmalar yapılmıştı: 12 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuş, 19 Şubat 1932'de Halkevleri açılmış, 12 Temmuz 1932'de *Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş*, 4 Mart 1934'te üniversitelerde Türk Devrim Tarihi dersi okutulmaya başlanmış, 21 Haziran 1934'te Soyadı Yasası kabul edilmiş, 21 Haziran 1934 Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu çıkarılmış ve 5 Aralık 1934'te kadınlara milletvekili seçilme hakkı tanınmıştı. 25-27 Mayıs 1935 tarihinde *düzenlenen Birinci Basın Kongresi* bütün bu kültürel çalışmaların ardından düzenlenen bir girişimdi. Birinci Basın Kongresi'nin düzenlenmesinin en önemli amacı bütün bu *kültürel çalışmalar konusunda* Kemalist yönetime destek verecek basın kuruluşlarının izleyecekleri yolları saptayabilmektir.

Matbuat Umum Müdürlüğü'nden, Basın Genel Direktörlüğü'ne Geçiş (1933)

1935'te düzenlenen Birinci Basın Kongresi'ni düzenleyen birim, Basın Genel Direktörlüğü [Matbuat Umum Müdürlüğü] idi. 6 Haziran 1920'de kurulan Matbuat Umum Müdürlüğü, Hariciye Vekâleti'ne bağlı olarak çalışan bir teşkilattir. Millî Mücadele yıllarında, *"harice karşı milletin amal ve metalibini tanıtmaya ve davanın meşruiyetini ispata çalışmak ve dahilde de milletin efkarını aynı noktada tevhid etmek üzere her vasıttan istifade ederek mütemadiyen tenvir ve irşad ile meşgul olmak"* amacıyla kurulmuştu. Matbuat Umum Müdürlüğü bir taraftan askerî telsizlerle yabancı ajans haberlerini alıp bunları bültenlerine aktarıyor, bir yandan da yurtiçi haberlerini veriyordu. Bu haberleri telgraf hatlarının erişemediği yerlere kadar gönderiyor ve broşürler yoluyla köylere kadar dağıtıyordu.³⁹ Müdürlük propaganda yayınları da hazırlıyordu.⁴⁰ İlk dönemlerde yurtdışı

35 Hakkı Uyar, "1930'lar Türkiye'sinde Kemalizm Algılamaları", *Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri*, (Editör: Nazife Güngör), Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2007.

36 Şevket Süreyya, İnkılâp ve Kadro (İnkılâbin İdeolojisi), Kadro Serisinden, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Ankara, 1932. Kemalizm konusundaki çalışmalar asıl olarak 1935'ten sonra artmıştı: Şeref Aykut, *Kemalizm, (Cumhuriyet Halk Partisi Programının İzahı)*, Muallim Ahmet Halit Kitap Evi, İstanbul, 1936; Tekin Alp, *Kemalizm, Cumhuriyet Gazete ve Matbaası*, İstanbul, 1936; Mehmet Saffet Engin, *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri*, Cumhuriyet Matbaası, Ankara, 1938.

37 Hüseyin Cahid Yalçın tarafından yayımlanan *Fikir Hareketleri* dergisi, 1933'ten 1940'a kadar toplam 364 sayı çıkmıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uyar, *age.*, s.152-154.

38 *Akın* gazetesini hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Uyar, "1930'larda Türkiye Basınında 'Liberal' Muhalefet: Ağaoğlu Ahmet'in *Akın* Gazetesi", *Toplumsal Tarih*, Sayı:41, Mayıs 1997, s.43-50.

39 Bu dönemde Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün başında Muhittin Birgen bulunuyordu. Bkz. Zeki Ankan, *Tarihimiz ve Cumhuriyet, Muhittin Birgen (1885-1951)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997, s.24.

40 Muhittin Birgen, İstanbul'daki gençlerin Millî Mücadele'ye ilgisini arttırmak amacıyla, 1921'de Ankara'da bulunan Nazım Hikmet ve Vâlâ Nurettin'den bir şiir yazmalarını istemişti. Hazırlanan bu şiir *"İstanbul'un Temiz Evlatlarına: Siz de mi Satıldınız?"* şeklinde Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü tarafından broşür olarak bastırılıp, dağıtılmıştı. Meclis'te tartışmalara neden olan broşür hakkında bkz. Vâlâ Nurettin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2018, s.113-116.

temsilcilikler de kurulmuştu: Paris’te Dr.Nihat Reşat Bey (Belger), İsviçre’de Ahmet İhsan Bey (Tokgöz), New York’ta Zekeriya Bey (Sertel) bulunuyordu.⁴¹ Müdürlük kâğıt ve mürekkep bulmakta zorluk çeken Anadolu basınına hem bu konuda hem de maddî olarak yardımda bulunuyordu: Ziya Gökalp’in çıkardığı *Küçük Mecmua*, Celal Nuri’nin çıkardığı İleri gazetesi ve Sami Paşa Zade Süreyya ve Yusuf Mazhar’ın çıkardığı *Babalık* gazetesi yardım gören yayınlardı.⁴² Matbuat Umum Müdürlüğü, Millî Mücadele’nin zor şartlarına rağmen bir yandan da kitaplar hazırlayıp yayımlıyordu.⁴³

Matbuat Umum Müdürlüğü, 1 Haziran 1931’deki Bütçe Kanunu ile lağvedilmişti. 1933’te Matbuat Umum Müdürlüğü’ne yeniden ihtiyaç duyulmuş ve bu defa Dahiliye Vekâleti’ne bağlanıp, Basın Genel Direktörlüğü adıyla çalışmaya başlamıştı. Kurumun ilk genel müdürü o yıllarda Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin müdürü olan Vedat Nedim Bey (Tör) idi. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, Vedat Nedim Bey’i Basın Genel Direktörlüğü görevine atamıştı.⁴⁴ Vedat Nedim Bey’in gayretleri ile teşkilat kadrosu kısa zamanla genişlemişti. Kurumun 1935’teki yapısı şöyleydi: genel müdür Vedat Nedim Tör, genel müdür yardımcısı ve baş müşavir Burhan Asaf Belge, memleket masasında Sadri Ethem, raportör Server Rifat İskit, İngiltere ve ABD masasında Şekip Engineri, Almanya masasında Emin Erim, Fransa masasında Kemal Altınkaya, Arapça konuşan ülkeler masasında Abdüsselam Buseyri, Bulgar masasında Murat Uytun ve Ermeni masasında Mithat Akdora.⁴⁵ Basın Genel Direktörlüğü’nün vazifeleri şöyle tespit edilmişti: yurtiçinde ve yurtdışında yerli ve yabancı yayınları takip etmek, millî basının devrim prensiplerine, devlet siyasetine ve milletin ihtiyaçlarına uygun olmasını sağlamak, memleketin içinde milliyet ve demokrasi esaslarına karşı fikir akımlarının yayılmasına engel olmak amacıyla tedbirler almak, basının telkin ve terbiye vasıtası özelliğinden faydalanmak, kendi alanında yayınlar yapmak ve tüm bu vazifeler hakkında devlet kurumları ile beraber çalışmak.⁴⁶ Basın Genel Direktörlüğü, Türk basının ideolojik kontrolünün sağlanması noktasında oldukça güçlü bir konum elde etmişti. Bu gücün fiili uygulaması ise Birinci Basın Kongresi’nin Ankara’da düzenlenmesi olmuştu.

D- Cumhuriyet’in İlk Basın Kongresi: 25-27 Mayıs 1935 / Ankara

1935’in Mayıs ayı oldukça yoğun bir dönemdi. 9-16 Mayıs’ta CHP’nin Dördüncü Büyük Kurultayı düzenlenmiş ve parti programına “*partinin güttüğü bütün esaslar, Kamâlizm prensipleridir*” maddesi eklenmişti.⁴⁷ Birinci Basın Kongresi, Kemalist sistemin iyice yerleştiği bu dönemde düzenlenmişti. Birinci Basın Kongresi’ne katılmak için Dahiliye Vekâleti’ne ait kongre salonuna gelen delegelere, kongre programı ile birlikte şunlar dağıtılmıştı:

41 *Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 60 Yılın Hikâyesi*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1980, s.10-27.

42 *Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 60 Yılın Hikâyesi*, s.16-19.

43 *Doğru Yol* (1920), İstanbul’un Temiz Evlatlarına: Siz de mi satıldınız? (1921), *Türk Muahede-i Sulhiyesi (Sevr) ve Mahiyeti Hakikiyesi* (1921), *Hakimiyeti Milliye ve Hilafeti İslamiye* (1922), *Büyük İnkılâbımız* (1922), *Pontus Meselesi* (1922), *Anadolu’da Yunan Zulmü ve Vahşeti* (1922), *Hilafet ve Millî Hakimiyet* (1923), *Halk Hükümeti ve Halkçılık* (1923), *Gazi Paşa Hazretlerinin Maarif Umdesi ve Asri Terbiye ve Maarif* (1923), *Yunan İllerinde Zavallı Esirlerimiz* (1923). Bkz. *Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 60 Yılın Hikâyesi*, s.48.

44 Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2010, s.22-39.

45 *Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 60 Yılın Hikâyesi*, s.29-30.

46 *Resmî Gazete*, No:2444, Sayı:2713, 29 Mayıs 1934.

47 *CHP Programı, Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır Mayıs 1935*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.2. 1939’daki parti programında benzer ifadelere yer verilmiş ancak dildeki değişim nedeniyle “*Kamâlizm*” yerine bu defa “*Kemâlizm*” kavramı kullanılmıştı. Bu metin 1943 tarihli parti programında yerini muhafaza etmişti. Bkz. *C.H.P. Programı, Partinin Beşinci Büyük Kurultayının 1-Haziran-939 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir*, Ulus Basımevi, Ankara, 1939, s.1; *C.H.P. Programı, Partinin VI. Büyük Kurultayının 14.VI. 1943 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir*, Ulus Basımevi, Ankara, 1943, s.1. 1947’de kabul edilen programda ise daha detaylı ifadeler kullanılmıştı. Bkz. *C.H.P. Yedinci Kurultay Tutanağı*, Ankara, 1948, s.390-391.

La Turquie Kemalist dergisinin son sayısı, Fransızca *Vu* dergisinin Türkiye hakkında çıkardığı özel sayı, Ankara Güven Anıtı'nı anlatan bir broşür, okuyucular arasında açılan ankete gelen cevapları içeren liste, basın işlerinin önemini ve görevini gösteren Mazhar Osman, Fahrettin Kerim, Hıfzır Rahman Raşid ve İzzettin Şadan'ın hazırlamış olduğu yazı, kurultay programı, rozet, Türkiye'de çıkan gazete ve dergiler hakkında istatistik verileri gösteren yazılar ve Basın Genel Direktörlüğü tarafından özel olarak hazırlanmış *Dünya Matbuatına Bir Bakış* adlı 85 sayfalık bir broşür. Bu broşürün ön sözünde, Basın Genel Direktörlüğü'nün meslekî yayın yapma görevini üzerine aldığı ve yayıncılık faaliyetine bu çalışmayla başladığından söz edilmekteydi. Dünya basınının karşılaştırmalı olarak ele alındığı bu çalışma kendi döneminin basınıyla ilgili bilgiler içermesi ve Ankara'nın dünya basınına nasıl görüldüğünü ifade etmesi açısından önemli bulgular içermekteydi.

Broşürün giriş kısmında modern anlamda gazeteciliğin ancak liberalizmin ve demokrasi fikirlerinin toplumda yaygınlaşmasıyla oluştuğu ve bu sebeple modern gazeteciliğin, kapitalizmin başlıca unsurlarından biri olduğu belirtilmekteydi. Broşürde modern gazetecilik ikiye ayrılmaktaydı: parti [opinyon] gazeteciliği ve kitle [yığın] gazeteciliği. Parti gazeteciliği sosyal veya siyasal bir zümrenin elinde bir mücadele ve telkin vasıtasıydı. Bu gazetecilik dünya haberlerine kayıtsız değildi. Burada çıkan haberler hiçbir zaman aslı şeklinde bırakılmayarak, parti gazetesine sahip zümrenin hayatı anlayış tarzına göre sunulmaktaydı. Bu gazetelerin amacı tiraj kaygısı olmayıp, zümrenin siyasal görüşünü kendi taraftarlarına ve topluma telkin etmekte. Parti gazeteciliğine örnek olarak Almanya gösteriliyordu: Almanya'da 976 adet parti gazetesi, 1.267 adet partililik eğilimi gösteren gazete, 2.029 adet hiçbir partiye bağlı olmayan gazete, 431 adet de tasnife girmeyen gazete bulunuyordu. Alman gazetelerinin partiler bazındaki dağılımı şöyleydi: Nasyonal Sosyalist'lere ait 120, sağ cenah muhafazakârlara ait 32, Alman Halk Partisi'ne ait 17, İktisat Partisi'ne ait 10, Merkez Partisi ve Bavyera Halkçıları'na ait 603, Devlet Partisi'ne ait 10, Sosyal Demokrat Partisi'ne ait 135 ve Komünist Partisi'ne ait 49 adet gazete mevcuttu.⁴⁸

Modern gazeteciliğin ikinci türü olarak kitle [yığın] gazeteciliği gösterilmekteydi: kitle gazeteciliğini parti gazeteciliğinden ayıran nokta, haberin başa alınarak partililiğin geride bırakılmasıydı. Bu tip gazetelere en çok İngiltere ve Amerika'da rastlanmaktaydı. Buralarda haber ticareti esastı ve sokaktaki adam için haber yapılmaktaydı. Örneğin İngiltere'de liberal kapitalizm ve parlamentonun kökeni oldukça eskilere dayanıyordu. Bu sebeple haberin bir ticaret maddesi olarak algılanması İngiltere'de Kara Avrupası'na göre daha eskiydi. Kitle gazeteciliğinin psikolojik yöntemi sokaktaki adamı yakalamak olduğu için klasik yol olarak partililik fikri sulandırılmakta, ucuzlatılmakta ve seviyesi düşürülmekteydi.⁴⁹ Broşürde Cumhuriyet basınına Osmanlı basınından ayırmak için bir değerlendirme yazısına yer verilmekte ve II. Meşrutiyet dönemi gazetecileri, "*fırkacılık kavgaları yapan, birbirlerini boşgazlayan, dahilî gazetelerdi kendini karaktersizliklere ve demagojilere kaptırmış siyaset gürültücüsü*" kimseler olarak tanımlanmaktaydı.⁵⁰

Kemalist kadronun dünya basınına algılayış biçimini ifade edecek niteliğe sahip olan bu broşürün hazırlanmasındaki amaç, liberal basının 1935'te ideolojik olarak ne kadar dağılık olduğunu örnekler yoluyla açıklamaktı. Bu sebeple karşıt olarak belirlenen basın modeli, liberal ve kapitalist dünyanın basın organlarıydı. Bu sebeple broşürde Kemalist basının hangi özellikler taşıması gerektiğinden ziyade nasıl olmaması yönündeki açıklamalar daha fazla yer tutmaktaydı. Bunu daha iyi vurgulayabilmek için ise broşürün sonuna bir bölüm

48 *Dünya Matbuatına Bir Bakış*, Basın Genel Direktörlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935, s.5-7.

49 *Dünya Matbuatına Bir Bakış*, s.12-15.

50 *Dünya Matbuatına Bir Bakış*, s.48-49.

eklenmişti. 41 ülkede çıkan 537 adet gazetenin kuruluş tarihi, baskı adeti, hangi kurum tarafından yayımlandığı ve hangi dünya görüşüne yakın olduğu gibi bilgiler yer almaktaydı. Bu ülkelerde çıkan gazetelerin toplam sayısı elbette ki daha fazlaydı. Ancak broşürü hazırlayan ekibin bu konuda seçici davrandığı ve 41 ülkede çıkan en belirgin 537 gazeteyi ele aldığı anlaşılmaktadır. Gazetelerin dünya görüşünü açıklayabilmek amacıyla çok farklı ve çeşitli tanımların bir arada kullanıldığı görülmektedir.⁵¹ Dünya gazeteleri için farklı tanımların kullanılması ve kendi aralarında bu kadar dağınık kategorilere yerleştirilmesi, bu gazetelerin birbirinden ayrılan özelliklerinin belirgin olup olmadığı yönünde bir tartışmaya neden olabilmektedir. Çünkü Basın Genel Direktörlüğü’nün veya Vedat Nedim Tör’ün bakış açısıyla dünya basınının bu kadar dağınık olarak tanıtılması, bu görüntünün yakalanmak istenmesiyle ilişkiliydi. Dünya basınının farklı köşelerde yer aldığı ve bunun parçalanmışlık manasına geldiğinin ifade edilmesinin asıl nedeni olarak, Türkiye’deki mevcut basın yayın organlarının Kemalizm’e yakın bir çizgide hareket ettiğini daha rahat vurgulamak içindi. Broşürde kullanılan verilerin bir ekip tarafından toplandığı, ancak genel değerlendirme yazılarının Basın Genel Direktörü Vedat Nedim Tör tarafından son şekline getirildiği düşünülebilir. Basın Kongresi için hazırlanmış olan bu broşürde savunulan görüşler ile kongrenin geneline yansıyan fikirler benzerlik taşımaktadır.

Birinci Basın Kongresine gündelik gazetelerden 25, gündelik olmayan gazetelerden 23, dergi gruplarından 16, ilgili kurumlar ve meslek gruplarından 33 ve kongrede kendini temsil ettirmek isteyen 20 gazete ve derginin özel delegeleri katılmıştı. Dinleyiciler arasında o günlerde Ankara’ya ziyarete gelen Güney Amerikalı gazeteciler de bulunuyordu. Kongrenin toplanma amacı şöyle açıklanmıştı:⁵²

51 *Sol temâyüldeki gazeteler:* komünist, sosyalist, sola mütemayil, sola müteveccih. *Sağ temâyüldeki gazeteler:* nasyonalist, nasyonal sosyalist, nasyonalist klerikal, müstakil nasyonalist, nasyonal demokrat katolik, nasyonal monarşist, faşist, faşist nasyonal klerikal, tam faşist olmayan, dış siyasette faşist, terakkiperver-milliyetçi, müfrit milliyetçi. *Cumhuriyetçi temâyüldeki gazeteler:* cumhuriyetçi, kat’i cumhuriyetçi, müstakil cumhuriyetçi, muteber cumhuriyetçi, cumhuriyetçi muhafazakâr, mutedil cumhuriyetçi. *Muhafazakâr temâyüldeki gazeteler:* muhafazakâr, muhafazakâr katolik, muhafazakâr cumhuriyetçi, mutedil muhafazakâr, sağ muhafazakâr, sol muhafazakâr, muhafazakâr milliyetçi, muhafazakâr monarşist, muhafazakâr aristokrat, serbest muhafazakâr, muhafazakâr meşrutiyetçi, müstakil muhafazakâr. *Liberal temâyüldeki gazeteler:* liberal, liberal anti faşist, liberal katolik muhafazakâr, liberal sosyalist aleyhtarı, liberal pek mutedil, liberal burjuva taraftarı, liberal radikal, liberal nasyonalist, liberal muhafazakâr, müstakil liberal. *Emperyalist temâyüldeki gazeteler:* emperyalist, emperyalist gümrükleri himaye taraftarı, şiddetle sosyalist aleyhtarı. *Demokrat temâyüldeki gazeteler:* demokrat, demokrat müfrit milliyetçi, müstakil demokrat, demokrat terakkiperver, serbest fikirli demokrat, sosyal demokrat, demokrat cumhuriyetçi, liberal demokrat. *Dini temâyüldeki gazeteler:* klerikal, Katolik, muteber katolik, katolik muhafazakâr, katolik nationalist, mutedil demokrat, Katolik sosyalist, müfrit katolik, müteassıp Katolik. *Radikal temâyüldeki gazeteler:* radikal, sol radikal, radikal milliyetçi, radikal demokrat, radikal sosyalist, radikal nationalist, radikal milliyetçi, radikal cumhuriyetçi, radikal faşist. *Kralcı temâyüldeki gazeteler:* royalist, mutedil meşrutiyetçi, müfrit ıslahatçı, krallık taraftarı. *Burjuva temâyüldeki gazeteler:* burjuvazi taraftarı, burjuvazi taraftarı demokrat, burjuva milliyetçi mutedil muhafazakâr. *Çeşitli temâyüldeki gazeteler:* gümrükleri himaye taraftarı, ruhban aleyhtarı, müfrit cenahın organı, mülteci muhafazakâr, anti militarist, pasifist, muhalefetkâr, muhtariyetçi, mutedil muhalif, kapitalist, komünist düşmanı, millî hareketlerin düşmanı, siyonist, ecnebi menfaatlerini müdafaa eden, yahudi siyonist, yahudi dostu. *Hiçbir temâyüllü olmayan gazeteler:* siyaseten müstakil, müstakil liberal, bitaraf, iç siyasette bitaraf... gibi kavramlar bir arada kullanılmaktadır. Bkz. *Dünya Matbuatına Bir Bakış*, s.52-85.

52 Bütün bu işlerin genel kurulda tartışılabilmesi için işbirliği, kültür ve meslek komisyonları kurulmuştu. *Kültür Komisyonu üyeleri:* Başkan Asım Us, raportör İbrahim Necmi Dilmen, kâtip Nureddin Artam, üyeler İhsan Sungu, Nasuhi Esad Baydar, Fazıl Ahmet Aykaç, Kemal Salih, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Halit, Ercümen Ekrem Talu, Ziya Çalık, Burhan Cahid, Sedat Simavi, Rasim Us, Nusret Köymen, Nedim Ulusakul. *Meslek Komisyonu üyeleri:* Başkan Ziya Gevher Etili, raportör Naşit Uluğ, kâtip Avni Bey, üyeler Mecdi S. Sayman, Kerami Kurtbay, Mekki Said, Celâl Davud, Tahir Karaoğuz, Kenan Akman, Necmeddin Bey, Bilal Akba, Musa Ataş, Ömer Nakib. İşbirliği Komisyonu üyeleri: Başkan Haydar Rüştü, raportör Refik Ahmet, kâtip Fuat Duyar, üyeler Abdülhad, Aka Gündüz, Ferit Celal Güven, Muvaffak Menemencioğlu, Ali Naci Karacan, Kâzım Şinasi Dersan, Süreyya Örguevren, Ömer Asım Aksoy, Faruk Şükrü Yersel, Gültekin Arda, Ali Rıza Gürsoy. Bkz. *Birinci Basın Kongresi*, Basın Genel Direktörlüğü, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936, s.24.

- Gazeteciler ile Basın Genel Direktörlüğü arasında iş birliği elde edilmesi için el birliği ile çalışmak,
- Türk basınının kültür yayma ödevlerini daha iyi görebilmesi için üzerinde yürünmesi gereken yolları belirlemek,
- Gazetecilik mesleğinin ve gazetecilerin ilerleme ve yükselme yollarını araştırmak,
- Türk Basın Birliği'ni kurmak.

Kongreye devlet ve parti yönetiminin katılımı oldukça yüksekti: Başvekil İsmet İnönü, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, CHP Genel Sekreteri Recep Peker, CHP teşkilatından Necip Ali Küçüka, Halkevleri'nden Ziya Gevher Etili, Başvekâlet'ten Bahaddin Kutay, Hariciye Vekâleti'nden Abdülhad ve Ziya Matlauddin, Adliye Vekâleti'nden Nedim Ulusakul, Maliye Vekâleti'nden Celâl Said Siren, Maarif Vekâleti'nden İhsan Sungu ve Faik Unat, Türk Dil Kurumu'ndan Fazıl Ahmed Aykaç ve İzzet Ulvi Aykut. Tek parti yöneticileri kongreye yoğun katılım sağlayarak basının ne kadar önemli bir işlevi yerine getirdiğini vurgulamaya çalışmaktaydı.⁵³

Birinci Basın Kongresi, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın konuşmasıyla açılmıştı. Kaya yaptığı konuşmada, Türkiye'de basına Kemalist dönemde değer verildiğini ve bu sebeple gazetecilerin Kemalist sisteme göre yayın yapması gerektiğini savunmaktaydı:

"...Mütareke ve kurtuluş yıllarındaki Türk basınının atılğan ve ideal çalışmalarını devrim tarihi övünçle sayfalarına geçirecektir. Bayağı ve hain güçlere hizmet eden bozguncu ve kaytak basın, ulusun haklı ve yerinde iğrentisi ve tiksintisi önünde lâyük olduğu sonu bulmuştur. Bugünkü basınıımız ise böylelerini artık bağrında taşımamaktadır, taşıyamaz ve taşıyamayacaktır..."

Atatürk Türkiyesi gibi hayatın bütün sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarında en geniş ve en derin devrimlere sahne olmuş bir ülkede basına yüklenen ödevlerin, ne kadar çeşitli ve ne kadar ağır olduğunu hep biliyoruz. Açıkça söyleyelim ki, bizde basın işleri Cumhuriyet rejiminin ve ulusal idealin istediği dereceye henüz varmış sayılamaz. Kemalizm hiçbir alanda olanı ve yapıları son ideal sayarak, onunla kanmaz ve kalmaz. Her zaman daha iyiye, daha güzele ve daha doğruya yükselmeyi, ulusal amacının ve dinamik canlılığın bir gereği bilir. Basın işlerini de daha iyi daha doğru ve daha güzel ve yolunda ilerletmeyi Cumhuriyet hükümeti kendisi için ödev sayar. Bu kurultay, bu yargıları yerine getirmek için başvurulmuş araçlardandır..."

Biz ulusal işlerin devrim prensipleri içinde açıkça, fakat bilgili ve soravını kavramış olarak konuşulmasında ancak fayda bekleyen bir rejim içindeyiz. Şimdiye kadar bu gibi münakaşaları yapan gazetelerin şimdi de kurultayınızda kendileri münakaşa konusu olacaktır..."

Büyük önderimiz Atatürk'ün yarattığı devrime lâyük bir Türk basını kurmak yolundaki birleşik isteklerimizin gerçekleşmesine doğru atılan bu adımın da verimli ve temelli olmasını candan dilerim."⁵⁴

53 Birinci Basın Kongresi'nin hükümet tarafından düzenlenmesi, Türk basınına kıymet verildiğinin kanıtı olarak sunulmaktaydı: "Halkının ve gazetecilerinin terbiye-i siyasiyesi henüz olgunlaşmamış memleketlerde basın kuruluşlarının başıboş bırakılmaması" gerekiyordu. Bkz. Zaman, 25 Mayıs 1935.

54 Birinci Basın Kongresi, s.18-20.

Şükrü Kaya’dan sonra söz alan Basın Genel Direktörü Vedat Nedim Tör ise *Dünya Matbuatına Bir Bakış* adlı broşürde yer alan ifadelerle benzer bir söylem kullanmıştı: Türkiye’de gazete, devrim prensip ve ideallerinin geniş halk yığınları içinde yayılması için en kuvvetli bir propaganda organıydı, basın organları irticaya karşı en uyanık savunma araçlarıydı, gazeteler devrimci hükümetin yaptığı işlerde yardımcı ve uyarıcıydı, basın organlarının halkın siyasal, ekonomik ve kültürel eğitiminde etkin bir okul gibi bir görevi bulunmaktaydı, Türk basını siyasal partilere parçalanmış olan devletlerdeki gibi sınıf farkı gözetin, partici ve bozguncu değildi, Türkiye’de basın kendini devrim ideallerine vermiş tam anlamı ile ulusal bir örgütlenme biçimiymiş, bu durum Türk basınına diğer devletlerdeki basın kuruluşlarından ayıran özelliklerin başında gelmekteydi...⁵⁵

Tek parti yöneticileri önemli gördükleri bazı toplantılara başkanlık etmekte veya bu toplantılara katılarak görüşlerini dile getirmekteydi. Birinci Basın Kongresi’nin başkanı Dahiliye Vekili Şükrü Kaya iken, bir gün önce düzenlenen Türk Hava Kurumu’nun altıncı kongresinin başkanı ise TBMM Başkanı Abdülhalik Renda idi. İsmet İnönü, Türk Hava Kurumu’nun 24 Mayıs’ta düzenlenen kongresine katılıp, bir konuşma yapmıştı. İnönü konuşmasında, Türkiye’nin bir hava saldırısına uğraması halinde telafisi çok zor durumlara karşılaşacağını ifade etmişti.⁵⁶ İnönü bir gün sonra düzenlenen Birinci Basın Kongresi’ne de katılmış ve gazetecilerin hava tehlikesine daha fazla yer ayırmasını istemişti.⁵⁷

Birinci Basın Kongresi’ne CHP teşkilatını temsil etmek için katılan Necip Ali Küçükka ise Türk basının inkılâplarla beraber hareket etmesi gerektiğini ifade etmekteydi:

“...Bizim daha doğrusu inkılâbın matbuattan istediği şey nedir? Arkadaşlar biz büyük devrim atlayışları geçirmekte olan bir milletiz ve kendi amacımız içinde ilerlemekteyiz. Biz bu amacımız içinde ilerlerken matbuatın da bizimle beraber bir havada ve bizimle beraber el ele aynı heyecan ve imanı kalplerinde taşıyarak ve çarparak yürümesi lazımdır. Denilebilir ki matbuat bu vazifesini şimdiye kadar yapmıyor muydu? Hiç şüphe yok ki büyük Türk Devrimi’nde, Türk matbuatının büyük faydası ve çok büyük tesiri olmuştur. Ama biz bütün inkılâp havası içinde matbuatın teşriki mesai etmesine kıymet ve ehemmiyet veriyoruz. Mesela İnkılâp Fırkası aile esaslarına ehemmiyet verir ve hürmet eder. Binaenaleyh matbuatımızda da ona nazaran bir hava esmesi lazımdır. İnkılâp Fırkası daima realiteye ehemmiyet verir. Binaenaleyh birçok hikayelerin hakikatlerle alakası olmayan tarihi hikayelerin bizim zihniyetimizle inkılâp zihniyeti ile alakası yoktur. Yani bu itibarla ve bu nokta-i nazardandır ki bütün matbuatın da bizim yaşadığımız inkılâp havası içinde yaşamasını arzu ve temenni ederiz...”⁵⁸

Kongre devam ederken bir yandan da komisyon raporları hazırlanmıştı.⁵⁹ Kültür komisyonunun hazırladığı raporda, Türk gazeteciliğinin nicelik [kantite] gazeteciliğinden, nitelik [kalite] gazeteciliğine geçmesi gerektiğinden söz edilmekteydi. Bunun için her şeyden evvel İstanbul basınında salgın olarak görülen sayfa yarışının sonlandırılması gerekiyordu. Bu yarış hem gazetelerin kalitesini düşürmekte, hem de kâğıt dışardan geldiği için olumsuz sonuçlar doğurmaktaydı. Kaliteli gazetelerin görevleri ise şöyle sıralanmaktaydı: inkılâp ve memleket davalarını halka en iyi ve en canlı bir tarzda vermek,

55 *Birinci Basın Kongresi*, s.21-22.

56 *Ulus*, 25 Mayıs 1935.

57 *Birinci Basın Kongresi*, s.22-23.

58 *Birinci Basın Kongresi*, s.36-37.

59 Komisyonlarda görev alan Naşit Uluğ, Aka Gündüz ve Ferit Celal Güven, Mayıs ayında düzenlenen CHP’nin Dördüncü Büyük Kurultayı’nda sekreter, raportör ve dilek komisyonu üyesi olarak görev almış isimlerdi. Bkz. *C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası*, 9-16 Mayıs 1935, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.5-6.

memleketi ve halkı yakından bilmek ve takip etmek, doğru ve ciddi haberi sansasyona ve laubaliye feda etmemek, dünya meseleleri ve bilhassa komşu devletler hakkında okuyucuları doğru tarzda aydınlatmak, halk ile gençlik üzerinde etkili olacak her türlü menfi telkinlerin neticeleri ve mesuliyeti hakkında sağduyulu olmak, iç ve dış siyasette devletin ve milletin yüksek menfaatlerini daima göz önünde bulundurmamak vb. Meslek komisyonunun hazırladığı raporda, Türk Basın Birliği'nin kurulması ve rejimin kendisinden bekleyeceği görevleri yapabilecek şekilde teşkilatlanması istenmekteydi.⁶⁰ İstanbul Matbuat Cemiyeti'nin yeni kurum içinde yeniden düzenlenmesi ve kurumun İstanbul şubesi olarak çalışmasının uygun olacağı ifade edilmekteydi.⁶¹

Kongreye gazete okuyucularının isteklerini taşıyabilmek amacıyla Basın Genel Direktörlüğü tarafından bir anket yaptırılmıştı. Ankete ait sorular gazeteler ve radyo aracılığıyla kamuoyuna duyurulmuştu. Okuyuculara, *"gazetenin şeklinden ve içindeki yazılardan memnun musunuz, okuduğunuz gazetede ne gibi şeyler bulmak istersiniz"* gibi sorular yöneltilmişti. Gelen cevaplar ilginçti: gazeteler pahalı, sayfaları büyük ve çoktur, faydalı yazılar konmalı, romanlar ikiden fazla olmamalı, yalan yanlış haberlere yer verilmemeli, tarihi tefrikalarda doğruluk olmalı, İttihat ve Terakki devrine ve sultanlar zamanına ait tefrikalar artık bezdirdiğinden bunlardan vazgeçilmeli, cinayet ve aile faciaları haberleri manşetlerden verilmemeli, İstanbul basınında görülen dini kılıklı yazılara son verilmeli vb.⁶²

Birinci Basın Kongresi'nin kapanış konuşmasını yapan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya, ikinci kongrenin 1936'da yapılmasını ve ondan sonraki kongrelerin de her iki yılda bir düzenlenmesini teklif etmiş ancak bu öneri hayata geçirilememişti. İkinci Basın Kongresi ancak kırk yıl sonra 1975'te düzenlenebilmişti.⁶³ Birinci Basın Kongresi, 27 Mayıs'ta sona ermesine rağmen, gazeteciler Ankara'da bir gün daha misafir edilmişti. Vedat Nedim Tör'ün refakatindeki gazeteciler, 28 Mayıs sabahı Yüksek Tarım Enstitüsü'nü ziyaret etmişti. Onları Tarım Bakanı Muhlis Erkmen karşılamış ve Çubuk Barajı'na geçilmişti. Kongreye katılmak için Ankara'ya gelen İkdam gazetesi sahibi Ahmet Cevdet Bey'in kalp krizi geçirerek vefat etmesi nedeniyle, Çubuk Barajı'ndan Hacıbayram Camii önüne gelen gazeteciler Ahmet Cevdet Bey'in cenaze törenine katılmıştı. Oradan Atatürk Orman Çiftliği'ne geçilmiş, burada Çiftlik Müzesi ve Bira Fabrikası gezildikten sonra Devlet Sitesi'ne gidilmişti. Saat 16.30'da bütün basın üyeleri Keçiören köy kahvesinde toplanmıştı. Buradaki konuşmalar saat 18'e kadar sürmüştü. Son konuşmayı CHP Genel Sekreteri Recep Peker yapmıştı.⁶⁴ Peker, Kemalist rejimin temel niteliklerini şu sözlerle açıklamaktaydı:

"...Yeni Türkiye, varlığının dayanağı olan Türk fertlerini biri birine bağlayarak kütleleştiren, onu karşı varlıklar üstünde zinde bir kuvvete çıkaran Kemalizm'dir. Kemalizmbir ruhtur. Onu ruhlaştıran ana doktrinler vardır ki her hangi bir masa başında

60 Birinci Basın Kongresi, s.27- 31.

61 İstanbul Matbuat Cemiyeti'nin faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynel Özlü, "1920 İstanbul Matbuat Cemiyeti Kongresi'nin Türk Basının Gelişimindeki Rolü", *Türk Basın Tarihi, Cilt:1*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018, s.637-662.

62 Birinci Basın Kongresi, s.69-70.

63 Birinci Basın Kongresi'ne katılıp hayatta olanlar, ikinci Türk Basın Kurultayı'na onur konuğu olarak davet edilmişti. Bu isimlerden biri olan Naşit Hakkı Uluğ burada yaptığı konuşmada şu anısını anlatmıştı: "1931'de çıkarılan Matbuat Kanunu oya konurken tek muhalif oyu İstanbul Matbuat Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık Us vermişti. Bu hareketin Meclis muhitinde yankısı sürerken rahmetli arkadaşım Mümtaz Ökmen bana parti merkezinden telefon ediyordu: Bir yaşına daha girdim Naşit... Gazi Paşa, Parti Umumi Heyetinde basın işleriyle uğraşacak açık üyeliğe tüzüğün verdiği yetkiyle Tarık Hakkı Us'u seçti dedi." Bkz. İkinci Türk Basın Kurultayı, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1976, s.229-230.

64 Ulus, 29 Mayıs 1935.

yazılmış cümlelerden ibaret değildir. Yeni Türkiye, doğuşundan bugüne kadar savaşlar, çeşitli hadiseler, çalışmalar ve çatışmalar içinde büyümüştür. İşte yıl sayısı bakımından kısa fakat içine sıkışan hadiseler bakımından çok kesif ve olgun olan bu zaman parçasının kristalize olmuş neticeleridir ki Cumhuriyet Halk Partisi’nin programına esas teşkil ediyor...

Kurultayın onadığı son program bugünkü hayat icap ve şartlarına göre, hele kendimize uygunluk bakımından en mükemmel, eksiksiz ve bütün başka formüllerden üstündür. Ancak biz dogmalara değil hayata bakarak ileri gidiyoruz. Ne parti bir tekkdir, ne de onun vücuda getirdiği program bir âyet...

Biz gidişimizde zamanın icaplarına sıkı sıkıya bağlıyız. Yarın zaman gerekliliklerinin bizi ne gibi şartlarla karşılayacağını bilemeyiz. Yalnız bir şey biliyoruz; yurdun ve ulusun önde ve ileride olması için deneç ve sağduyu neyi gösterirse onu yaparız. Onun için hiçbir zaman değişmeyecek olan Kemalizm ana ruhunun dışında, tatbik şekilleri üzerinde iyiyi, doğruyu, güzeli nerede bulursak almak ve benimsemek yolundayız.”⁶⁵

Birinci Basın Kongresi’nin ilk gününden son gününe kadar yapılan bütün konuşmalarda, Kemalist yönetime ait öğelerin ve Millî Mücadele’yi sembolleştiren unsurların ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Gazetecilerin gezilerde uğradığı yerlere bakıldığında bu durum açık şekilde görülebilmektedir: delegeler kongrenin ilk gününde Ankara gezisine çıkarıldı. *Ulus* gazetesinde birleşilerek topluca Atatürk Anıtı’na gidildi. Burada jandarma mızıkası tarafından İstiklal Marşı çalındı ve anıta çelenk konuldu. Oradan CHP Genel Merkezi’ne gidildi ve burada Genel Sekreter Recep Peker ile görüşüldü. Recep Peker gazetecilere birer plaket hediye etti. Daha sonra Ziraat Bankası, Sergievi, Halkevi, Numune Hastanesi, İsmet İnönü Kız Enstitüsü, Sağlık Enstitüsü gezildi. Oradan yeni Cumhurbaşkanlığı Köşkü’ne geçildi. Köşk gezildikten sonra eski Çankaya Köşkü ziyaret edildi ve fotoğraf çekildi. Sonra Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’ın, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya’nın ve Başvekil İsmet İnönü’nün evlerine gidildi ancak kendileri burada bulunmadığından her üçünün de çocuklarına kongrenin selam ve saygıları bildirilip, şehir merkezine dönüldü.⁶⁶

Üç gün süren Birinci Basın Kongresi’ndeki görüşmelerde Türk Basın Birliği’nin kurulması, gazeteler arasındaki sayfa yarışının durdurulması ve nicelik [kantite] gazeteciliğinden nitelik [kalite] gazeteciliğine geçilmesi gibi öneriler sunuldu. Ancak bu öneriler TBMM’ye taşınmadığı için bir kısmı uygulanamadı. Birinci Basın Kongresi’nde alınan karar gereğince Türkiye beş bölgeye ayrıldı: İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Trabzon. Bu şehirlerde birer Basın Birliği kuruldu. Böylece basın teşkilatları hem daha kolay takip edilebilecek hem de hükümetin çalışmalarına yardımcı olacaktı. Bu birliklerin hepsini temsil edecek olan Türk Basın Birliği’nin kuruluşu ise ancak 14 Temmuz 1938’de yürürlüğe giren kanun ile gerçekleşebildi.⁶⁷ Bu kanunla birlikte, gazetecilik yapabilmek için Türk Basın Birliği’ne üye olmak şartı getirildi. Birliğe üye olmak için bölge idare kurullarına başvuru yapmak zorunlu olmuştu.

65 *Birinci Basın Kongresi*, s.65-66. Recep Peker liberal fikirlere mesafeli bir isimdi. CHP’nin Dördüncü Büyük Kurultayı’ndan bir gün önce Ankara radyosunda yaptığı konuşmada, kurultaydan sonra devlet otoritesinin daha fazla uygulanacağı yönünde bazı açıklamalarda bulunmuştu. Bkz. *C.H.P. Genel Sekreteri Recep Peker’in Söylevleri*, Ankara, 1935, s.3-4.

66 *Birinci Basın Kongresi*, s.26.

67 Bu dönemde basınla ilgili yaşanan sorunlardan biri, gazetelerin dağıtım işinin nasıl yapılacağı konusuydu. Dağıtım ve satış kanallarını denetimli bir şekilde yaygınlaştırarak basın ve kültürle ilgili politikalarının başarısını artırmak isteyen tek parti yönetimi, bu isteğini gerçekleştirmedi. Gazetelerin dağıtımını oluşturma girişimi ancak 1950’lerde hayata geçirilebildi. Bkz. Hasan Üstün, “Türkiye’de Gazete Dağıtımını Yaygınlaştırma Girişimleri (1930-1945)”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:34, Ekim 2011, s.107-126.

Birinci Basın Kongresi'nin ardından başlayan süreçte, dönemin taşımış olduğu özel koşullar nedeniyle hükümet yöneticilerinin dış politika konularında basından bazı istekleri olabilmekteydi. CHP Genel Sekreterliği, yurtdışında yayınlanan yazılara karşılık verilmesi konusunda, İstanbul basınına bir takım önerilerde bulunmaktaydı. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinden Yunus Nadi'ye gönderilen yazı şöyleydi:⁶⁸

*“Cumhuriyet Halk Fırkası
Kâtibi Umumiliği*

13 Haziran 1935

B. Yunus Nadi.

İstanbul

Bulgaristan'da 19 Mayıs 1934 inkılabını yapan 'Zveno' adlı siyasal mahfelin neşriyatından olan 'Yeni Bulgaristan ve Diğer Memleketler, Balkanlar'daki Slav Anlaşmasına Doğru' eserin Fransızca bir hülasası ile Türkiye'ye ait olan kısmının Türkçe tercümesini bağlı olarak sunuyorum. Türkiye hakkında yazdığı şeylerin ve hususu ile Türk İnkılâbına ve Türk kültürüne karşı olan iftiralarına ve Türklerin Balkanlar'da Osmanlılarla gelmiş bir millet olduğu hakkındaki görüşlerinin doğru olmadığını gazetenizde münasip bir lisanla neşriyatta bulunulmasını diler, saygılarımı sunarım.

*C.H.P. U.İ. Heyeti azasından
Denizli Saylavı”*

Bu konudaki diğer bir örnek, CHP İstanbul İl Teşkilatına gönderilen yazıydı. Yazıda Bulgarlar hakkında yapılacak yayınlarda daha dikkatli olunması isteniyordu.⁶⁹

*“Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği*

30 Temmuz 1935

C.H.P Başkanlığına

İstanbul

Son zamanlarda Bulgarlarla ve Bulgar-Yugoslav Sokuları Birliği münasebeti ile yapılan gösterişlerden dolayı gazetelerimizde ağır tenkitler çıktı. Buna karşılık olmak üzere Bulgar matbuatında esaslı ve önemli bir cevap verilmedi. Şu hale göre; gazetelerimizin de Bulgaristan'dan yeni bir münakaşaya kapı açan hareketler olmadıkça münakaşa edilmemesini ve dostumuz Yugoslavya'yı incitecek yazı yazılmamasının partili gazetelere münasip veçhile telkin edilmesini diler, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Bilgi için Dış Bakanlığına ve İç Bakanlığına yazılmıştır.

*C.H.P. Genel Sekreter V.
Giresun Saylavı”*

Türkiye, Balkan Antantı'ndaki konumu sebebiyle Balkan devletleri konusunda ölçülü davranmaya çalışmaktaydı. 11 Haziran 1936'da Bükreş'te düzenlenen konferansta bir Balkan Matbuat Birliği'nin kurulması tasarlanmıştı. Aynı tarihte Türkiye'de Balkan Matbuat Birliği Türk Millî Komitesi adında bir teşkilat kurulmuştu. 1937'de Atina'da toplanan Balkan Matbuat Birliği konferansındaki görüşmelerde üye devletlere ait basın organlarının birbirleri aleyhinde yayın yapması yasaklanmış ve dostluk hislerini kuvvetlendirecek

⁶⁸ BCA, (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi) CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) Kataloğu, Fon:490..1.0.0 Yer:1290.284..1.

⁶⁹ BCA, CHP Kataloğu, Fon:490..1.0.0 Yer:1290.284..1.

haberlerin yayınlanması istenmişti. Türkiye bu kararları uygulamaya çalışmış ve 1938’deki konferansın İstanbul’da düzenlenmesini sağlamıştı.⁷⁰

İki savaş arası dönem, tüm dünyada ideolojik ayrışmaların yaşandığı evreydi. Bu dönemde bütün yönetimler dıştan gelecek saldırılara karşı kendi toplumunu koruma içgüdüsü ile hareket etmekteydi. Özellikle de 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrasında devlet otoritesini güçlendirme eğilimi artmıştı. Klasik liberalizmin yanlış olduğu ve yönetimlerin ülke ekonomisine müdahale etmesi gerektiği savunulmaktaydı. Türkiye’yi bu gelişmelerden ayırmadan ele almak gerekir. 1930’ların başından itibaren totaliter rejimlerin saldırgan tehditleri artınca, Türkiye kendi güvenliğini sağlama yoluna gitmiş ve bunu içerde devlet gücünü pekiştirerek göstermişti. 1923-1929 dönemi daha liberal dönem iken, 1929’dan sonra devletçilik etkili olmaya başlamıştı. 1930’dan itibaren devletin ekonomideki ağırlığı giderek artmış ve devletçilik 1931’de CHF programına girmişti.⁷¹ 1936’da devletin müdahaleci yaklaşımı siyaseti de etkilemişti. 18 Haziran 1936’da parti-devlet bütünleşmesi gerçekleşmiş ve CHP genel sekreterliği görevi dahiliye vekiline, CHP il başkanlığı görevi ise valilere verilmişti.⁷²

Kemalist yönetim, dışarıdan gelecek ideolojik müdahaleleri önlemeye çalışırken, aynı zamanda Türk basınının Kemalizm çizgisinde yayın yapmasını istemekteydi. Türk basını iki başlık altında değerlendirilmekteydi: parti gazeteciliği ve serbest gazetecilik. Partigazeteleri, “*Kemalizm’in telkin ve propaganda vasıtası*” olarak görülüyordu. Serbest gazetelerin ise “*İnkılâbın umumî cephesinden ayrılmak ve menfi tenkit hastalığına düşmemek şartı ile Türk efkârı umumiyesinin küçük bir parçasını*” oluşturduğu düşünülüyordu. 1931’deki Matbuat Kanunu ile basın hem denetim altına alınmış hem de basının “*telkin ve terbiye aracı*” işlevinden faydalanılmıştı. Matbuat Umum Müdürlüğü’nün 1933’te Basın Genel Direktörlüğü adıyla Dahiliye Vekâleti’ne bağlanması ve 1935’te Birinci Basın Kongresi’nin düzenlenmesi bu amaçla yapılmış girişimlerdi.⁷³

1931 tarihli Matbuat Kanunu ile başlayan basının kontrol edilmesine yönelik girişimler, 1938’de Türk Basın Birliği’nin kurulmasıyla birlikte daha da belirgin hale gelmişti. 1939’da başlayan II. Dünya Savaşı, iktidar-basın ilişkilerinde kuşkusuz ki daha otoriter bir döneme girilmesine neden olmuştu. Savaş koşulları nedeniyle, gazetelerin ihtiyaç duyduğu üretim malzemeleri ancak hükümet tarafından temin edilebiliyordu. Hükümet’in basından isteği şey ise Türkiye’nin savaşta izlediği tarafsızlık politikasına uymasıydı. Uzun savaş yılları süresince hükümetin istediği tarafsızlık politikasına basın teşkilatlarının kısmen uyduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Sonuç

Kemalist basının oluşum süreci Millî Mücadele yıllarında başlamış, Cumhuriyet’ten sonra gelişimini sürdürmüştü. Millî Mücadele’nin önderi Mustafa Kemal, mücadelenin askerî ve idarî alt yapılarını kurarken, aynı zamanda harekete destek verecek Anadolu basınının oluşmasını da sağlamıştı. İstanbul basınının kendi asıl vazifesinden ayrılması ve

70 Server R. İskit, *Türkiye’de Matbuat Rejimleri*, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ülkü Matbaası, İstanbul, 1939, s.188-190.

71 C.H.F. *Nizamnamesi ve Programı (Fırkanın 10 Mayıs 1931’de toplanan üçüncü Büyük Kongresi tarafından kabul edilmiştir. Fırka teşkilâtı bürolarına mahsustur.)*, TBMM Matbaası, Ankara, 1931, s.31.

72 Murat Turan, “Cumhuriyet Halk Partisi Teşkilatının Üçüncü Türk Dil Kurultayı’na Katılımı ve Devletin Müdahaleleri (1936)”, *Toplumsal Tarih*, Sayı:280, Nisan 2017, s.56-65.

73 1933’ten itibaren resmî yayınların büyük kısmında “*Basın Genel Direktörlüğü*” ifadesi kullanılmasına rağmen, bazı yayınlarda “*Matbuat Umum Müdürlüğü*” ifadesinin kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Bkz. *Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye’si*, Dahiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1938.

milletin geleceği hakkında zarar verici yayınlar yapması nedeniyle, Ankara Hükümeti bir takım önlemler almıştı. 1920'de Anadolu Ajansı'nın ve Matbuat Umum Müdürlüğü'nün kurulmasıyla birlikte basının kitleli gücünden daha fazla yararlanma imkânı elde edilmişti. Bu iki kuruluşun çalışmaları neticesinde, Millî Mücadele'nin amaçları yurtiçinde ve yurtdışında daha rahat duyurulabilmişti. Bu dönemin bütün aşamalarında ve Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan yeni süreçte, Ankara'yı en fazla zorlayan meselelerden biri İstanbul basınıydı. Cumhuriyet'ten hemen sonra Ankara ile İstanbul arasında her ne kadar yakınlaşma girişimleri olsa da 1925'te kabul edilen Tahriri Sükûn Kanunu'yla birlikte bu yakınlık ortadan kalkmıştı. Cumhuriyet'in henüz başında karşılaşılan rejim karşıtı Şeyh Said İsyanı, Kemalist kadronun İstanbul basına yönelik algısında köklü değişimlere neden olmuştu.

1928'de kültürel manada en önemli devrimlerden biri olan Latin harflerine geçiş kararı alınmıştı. Modern bir toplum ancak okur yazarlık seviyesi yüksek bir devlette mümkün olabilirdi. Okur yazarlık oranını hızlı biçimde arttırabilmek için büyük bir seferberlik başlatılmıştı. Gazeteler bu süreçte genel okuyucuya en kolay ulaşacak kültürel araçlardı. Okur yazarlığın az olduğu bir toplumda, halkın yeni harfleri tanıyabileceği en yaygın kaynak gazetelerdi. Bu tarihten sonra gazetelerin toplumsal sorumluluğu artmıştı. Devletin giriştiği kültürel işler ile bir arada ve uyum içerisinde çalışabilecek basın teşkilatlarının oluşturulması isteniyordu. Basının kendisini yenilemesi ve Latin harflerine uyum sağlayabilmesi için çalışmalar başlatılmıştı. Meclis'te alınan karar doğrultusunda, basın teşkilatlarına devlet primi verilerek desteklenmişti. 1930'lardan itibaren Türkiye'de okur yazarlık oranı yükselmeye başlamıştı. Gazetelerin Latin harfleri ile yayın yapmaları bu oranın yükselmesine yardımcı olmuştu.

Türkiye Cumhuriyeti devrimle kurulmuş bir devletti ve basın teşkilatları devlet tarafından denetlenmek isteniyordu. Basını sadece haber alma ve yayma vasıtası olarak görmemek gerekir. 1930'larda toplumun yaşayış biçimini modernleştirecek ve kültürel yapısını yükseltecek çalışmalar fazlaşmıştı. Modernleşme projesinin yürütüldüğü bu dönemde, devletin yapacağı kültür işlerinde basının üstlendiği görevler belirlenmişti. Basın kuruluşları inkılâp prensiplerine, devletin siyasetine ve milletin ihtiyaçlarına uygun hareket etmeli, memlekette milliyet ve demokrasi prensiplerine karşı olan ideolojik akımların yayılmasına engel olmalıydı. Basının rejimle birlikte ilerlemesi isteniyordu: gazetecilik belli kuralara ve ölçülere göre yapılmalı, şahısların mahremiyetine saygı duyulmalı, anarşiyi, isyanı, Osmanlı monarşisini öven yazılara yer verilmemeli, Cumhuriyet rejiminin itibarını sarsacak ve devletin dış politikasına zarar verecek yayınlardan uzak durulmalıydı. Millî Mücadele'ye ait deneyimler, Kemalist kadronun basın konusundaki yaklaşımını belirlemekteydi: Millî Mücadele'de işgal güçlerinin istekleri doğrultusunda yayın yapmamış ve Cumhuriyet döneminde devrimler aleyhinde çalışmamış kişiler gazetecilik yapabiliirdi. Millî Mücadele'ye ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait deneyimler, 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun içeriğini de belirlemişti. 1931 Matbuat Kanunu ile birlikte, rejimin yanında yer alacak basın teşkilatının gelişimi kolaylaşmıştı. 1935'te düzenlenen Birinci Basın Kongresi bu sürecin bir neticesi olarak ortaya çıkmış bir toplantıydı.

Birinci Basın Kongresi'nin düzenlenme amacı, Türk basını ile Basın Genel Direktörlüğü'nün yakınlaşmasını sağlamak ve beraber çalışabilme koşullarını oluşturabilmektir. Diğer taraftan gazetecilerin politik eğilimlerinin engellenmek istendiği de görülmektedir. Kemalist yönetim bir anlamda hem rejimi hem de gazetecilik mesleğini korumaya çalışmaktaydı. 1930'larda oluşan bu eğilimin, II. Dünya Savaşı sürecinde daha otoriter uygulamalarla sürdürülmeye çalışıldığını söyleyebilmek mümkündür.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu (CHP)

Resmî Yayınlar

Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 60 Yılın Hikâyesi (1980), Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara.

Birinci Basın Kongresi (1936), Basın Genel Direktörlüğü, Devlet Basımevi, İstanbul.

Dünya Matbuatına Bir Bakış (1935), Basın Genel Direktörlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul.

Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt:6 (1934), No:89, Kanun No:578, Başvekâlet Neşriyat Müdürlüğü, Başvekâlet Matbaası, Ankara.

Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt:12 (1931), No:1881, Sayı:1867, 25 Temmuz 1931, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara.

İkinci Türk Basın Kurultayı (1976), Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

İstiklal *Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları)*, Cilt:1 (2015), TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, TBMM Basımevi, Ankara.

Resmî Gazete (1930), No:1575, Sayı:1457, 27 Mart.

Resmî Gazete (1931), No:1881, Sayı:1867, 25 Temmuz.

Resmî Gazete (1934), No:2444, Sayı:2713, 29 Mayıs.

TBMM Zabıt Ceridesi (1931), Dördüncü Devre, 21. İnikat, 4 Temmuz.

TBMM Zabıt Ceridesi (1931), Dördüncü Devre, 22. İnikat, 5 Temmuz.

Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiyesi (1938), Dahiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara.

Parti Yayınları

C.H.F. Nizamnamesi ve Programı (Fırkanın 10 Mayıs 1931’de toplanan üçüncü Büyük Kongresi tarafından kabul edilmiştir. Fırka teşkilâtı bürolarına mahsustur.) (1931), TBMM Matbaası, Ankara.

C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, 9-16 Mayıs 1935 (1935), Ulus Basımevi, Ankara.

C.H.P. Genel Sekreteri Recep Peker’in Söylevleri (1935), Ankara.

C.H.P. Programı, Partinin Beşinci Büyük Kurultayının 1-Haziran-939 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir (1939), Ulus Basımevi, Ankara.

C.H.P. Programı, Partinin VI. Büyük Kurultayının 14.VI. 1943 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir (1943), Ulus Basımevi, Ankara.

CHP Programı, Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır, Mayıs 1935 (1935), Ulus Basımevi, Ankara.

C.H.P. Yedinci Kurultay Tutanağı (1948), Ankara.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, 15 Teşrinievvel 1927’de İnikat Eden Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresinin 22 Teşrinievvel 1927 Tarihli İçtimainda Müzakere ve Kabul Edilmiştir (1927).

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibiumumiliğinin Fırka Teşkilâtına Umumî Tebligatı (Mayıs 1931'den *Birincikânun 1932 nihayetine kadar*), *Cilt:1* (1933), Hakimiyeti Milliyet Matbaası, Ankara.

Kitaplar

- ALP, Tekin (1936), *Kemalizm*, Cumhuriyet Gazete ve Matbaası, İstanbul.
- Ankara'da Yayımlanan Süreli Yayınlar Kaynakçası (1923-2015)* (2016), (Hazırlayanlar: Bülent Yılmaz, Nermin Avcı, Tolga Çakmak, Yasin Yazıcı), Vekam Yayınları, Ankara.
- ARIKAN, Zeki (1997), *Tarihimiz ve Cumhuriyet, Muhittin Birgen (1885-1951)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt:I-II* (2006), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Cilt:IV, (Açıklamalı Dizin İle)* (2006), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- AYKUT, Şeref (1936), *Kamâlizm, (Cumhuriyet Halk Partisi Programının İzahı)*, Muallim Ahmet Halit Kitap Evi, İstanbul.
- ENGİN, Mehmet Saffet (1938), *Kemalizm İnkılâbının Prensipleri*, Cumhuriyet Matbaası, Ankara.
- İNAN, Arı (1982), *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İSKİT, Server R. (1939), *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ülkü Matbaası, İstanbul.
- KOLOĞLU, Orhan (1993), *Türk Basını, Kuvayı Milliye'den Günümüze, 70. Yılında Cumhuriyet Basını*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- NURETTİN, Vâlâ (2018), *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- SÜREYYA, Şevket (1932), *İnkılâp ve Kadro (İnkılâbın İdeolojisi)*, Kadro Serisinden, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Ankara.
- TÖR, Vedat Nedim (2010), *Yıllar Böyle Geçti*, Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- TUNÇAY, Mete (1991), *Tek Parti Yönetimine Yurtdışından Muhalefet Eden Bir Yayın Organı, Arif Oruç'un Yarın'ı (1933)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TURAN, Murat (2017), *CHP Yönetiminin Dünya Partileriyle İlişkileri -Yaklaşım, Yöntem ve Tercihler- (1923-1950)*, Libra Yayınları, İstanbul.
- UYAR, Hakkı (2011), *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

Makaleler

- BALİ, Rifat N. (2002), "Tek Parti Döneminde Gazete Tirajları", *Tarih ve Toplum*, Mayıs, Sayı:221, s.18-19.
- ÇELEBİ, Mevlüt (2018), "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Sıradışı Bir Gazete: Halk Gazetesi", *Türk Basın Tarihi, Cilt:II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.1167-1198.
- ÖZDEMİR, Nuray (2018), "Yeni Türk Alfabesi'nin Kabulü Sonrasında Türkiye'de Gazete Promosyonları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:14, Sayı:28, Güz, s.135-162.
- ÖZLÜ, Zeynel (2018), "1920 İstanbul Matbuat Cemiyeti Kongresi'nin Türk Basının Gelişimindeki Rolü", *Türk Basın Tarihi, Cilt:1*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.637-662.

- TOPRAK, Zafer (2011), “Halk Fırkası’nın Kuruluş Evresi: Halkçılık Programı ve 1923 Nizamnamesi”, *Toplumsal Tarih*, Sayı:213, Eylül, s.20-29.
- TURAN, Murat (2017), “Cumhuriyet Halk Partisi Teşkilatının Üçüncü Türk Dil Kurultayı’na Katılımı ve Devletin Müdahaleleri (1936)”, *Toplumsal Tarih*, Sayı:280, Nisan, s.56-65.
- TÜRKER, Hasan (1998), “İlanından Önce Cumhuriyet Tartışmaları”, *Toplumsal Tarih*, Kasım, s.4-13.
- TÜRKER, Hasan (1998), “İlanından Sonra Cumhuriyet Tartışmaları”, *Toplumsal Tarih*, Aralık, s.38-45.
- UYAR, Hakkı (1991), “Serbes Cumhuriyet Gazetesi”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:95, Kasım, s.46-50.
- UYAR, Hakkı (1992), “Serbes Cumhuriyet Gazetesi Üzerine Bazı Düşünceler ve Tek Parti Yönetiminin Kurulması”, *Tarih ve Toplum*, Sayı:102, Haziran, s.50-52.
- UYAR, Hakkı (1997), “1930’larda Türkiye Basınında ‘Liberal’ Muhalefet: Ağaoğlu Ahmet’in Akın Gazetesi”, *Toplumsal Tarih*, Sayı:41, Mayıs, s.43-50.
- UYAR, Hakkı (2007), “1930’lar Türkiye’sinde Kemalizm Algılamaları”, *Atatürkçü Düşüncenin Bilimsel ve Felsefi Temelleri*, (Editör: Nazife Güngör), Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- ÜSTÜN, Hasan (2011), “Türkiye’de Gazete Dağıtımını Yaygınlaştırma Girişimleri (1930-1945)”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı:34, Ekim, s.107-126.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Milliyet

Ulus

Yarın

Zaman